

З ПОТОЧНОГО ЖИТТЯ НТШ

ЮВІЛЕЙ — 140-РІЧЧЯ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА

Який світ божественної краси криється в науці, наскільки багато ми її знову і знову відкриваємо. Як багато розумного, великого і шляхетного жило у ній, а ми, сучасники, думаємо, що ми єдині, які є розумні.

(Йоганн-Вольфганг фон Гете)

Ці слова Гете безперечно стосуються й історії Наукового товариства ім. Шевченка, адже, простежуючи його 140-літнє існування, а особливо діяльність з часів відродження у вільній Україні, ми відкриваємо прекрасну панораму здобутків та досягнень останніх двох десятиліть: божественна краса, духовне багатство, інтелектуальна велич, які закарбовані на сторінках численних наукових видань НТШ.

У своїй брошуру під назвою „Незнищиме Товариство. До 110-річчя Наукового Товариства ім. Шевченка“ (Нью-Йорк, 1983) тодішній голова американського НТШ Ярослав Падох (1908—1998) звертає особливу увагу на соборність цієї першої, хоч неофіційної академії наук України, творцями якої були діячі української науки і культури зі Східної України, котрі, після проголошення горезвісного Валуевського циркуляру (1863), мали змогу розвинути свою працю у Львові. Цей великий НТШівець підкреслює роль Михайла Грушевського, приїзд якого до Львова навесні 1894 р. започаткував те, що сьогодні називаємо „золотою добою“ НТШ. Не вдаватимемось в історію незнищеннего Товариства, яке пережило три окупації на рідних землях, включно з ліквідацією радянським режимом 1940 року. Натомість зосередимося у цьому короткому слові на сучасному стані цієї найстаршої української академії наук та висловимо кілька думок про її майбутнє, як і певні застереження щодо її обсягів та розвитку.

(1977—1982), Ярослав Падох (1982—1992), Леонід Рудницький (1992—донині). Та, мабуть, ще важливішу роль у проводі Світової ради, ніж президент, функція якого головно церемоніальна, виконує генеральний секретар. З уваги на це, варто подати також їхні імена: Володимир Кубійович (1955—1963), Євген Вертипорх (1963—1969), Василь Стеценюк (1969—1975), Петро Стерчо (1975—1978), Василь Ленцик (1978—1992), Олег Романів (1992—2005), Анатолій Карась (2005—донині). Від часу відновлення НТШ в Україні президентами Світової ради обирають звичайно дійсних членів Товариства з діяспори, а генерального секретаря — з України. Досі ця система себе оправдовувала, але і над нею та можливими змінами її структури нам слід періодично застосовлюватися. Правдива, незалежна від політичних чинників наука, яку сьогодні плекає НТШ, — це не тільки пошук правди-істини чи пізнавальний процес тайн природи, а й генеруюча сила, яка забезпечує духовну суверенність держави і її непорушність.

Розглядаючи осяги НТШ в Україні, на думку спадають слова Патріярха Йосифа Сліпого, який проводив аналогію між незнищенністю Церкви та Наукового товариства ім. Шевченка, які були і є об'єднувальними, всенародними чинниками в нашій історії. У своєму слові з нагоди іменування його Почесним членом Товариства 27 червня 1965 р. Й. Сліпий мовив:

„Життя кожного народу, то вислідна безчисленних дрібних сил духа і його багатства, і щойно наука — вицвіт і мозок народу — надає їм суцільний вид і питоме обличчя. Наша думка змучена віковими неповодженнями, відпочиває, коли може спинитися на будуючих і творчих моментах і чинниках своїх змагань.

Сьогодні під егідою Світової ради НТШ Товариство, порівняно з раннім періодом своєї історії, має справді глобальний характер. Воно діє в таких країнах світу, як Україна, Австралія, Франція, Словаччина, Польща, Швейцарія, Канада, США. Світова рада НТШ, яка до 1994 року мала назву „Головна Рада Наукових Товариств ім. Шевченка“, була сформована у 1955 році з ініціативи Володимира Кубійовича (1900—1985) як координаційний орган краївих товариств, що поставали після Другої світової війни у різних країнах світу. Тут слід згадати її президентів: Роман Смаль-Стоцький (1955—1969), Євген Вертипорх (1969—1973), Матвій Стаків (1973—1974), Осип Андрушків (1974—1977), Володимир Мацьків (1977—1982), Ярослав Падох (1982—1992), Леонід Рудницький (1992—донині).

Та, мабуть, ще важливішу роль у проводі Світової ради, ніж президент, функція якого головно церемоніальна, виконує генеральний секретар. З уваги на це, варто подати також їхні імена: Володимир Кубійович (1955—1963), Євген Вертипорх (1963—1969), Василь Стеценюк (1969—1975), Петро Стерчо (1975—1978), Василь Ленцик (1978—1992), Олег Романів (1992—2005), Анатолій Карась (2005—донині). Від часу відновлення НТШ в Україні президентами Світової ради обирають звичайно дійсних членів Товариства з діяспори, а генерального секретаря — з України. Досі ця система себе оправдовувала, але і над нею та можливими змінами її структури нам слід періодично застосовлюватися. Правдива, незалежна від політичних чинників наука, яку сьогодні плекає НТШ, — це не тільки пошук правди-істини чи пізнавальний процес тайн природи, а й генеруюча сила, яка забезпечує духовну суверенність держави і її непорушність.

Коли кинути вже тільки побіжним оком на діяльність Наукового Товариства ім. Шевченка, то бачимо, що воно було впродовж свого вікового діяння тою творчою, благородною, об'єднуючою усю Україну, духовною силою, якою увесь народ давав вислів і доказ свого творчого генія. Воно об'єднувало всіх, без огляду на віроісповідання, політичні погляди, світоглядові принадлежності й угрупування, і вносило також тим великий і цінний вклад у вселюдську скарбницю знання¹.

Таким і сьогодні є матірне Товариство в Україні. Ми, сучасники його діяльності, не можемо вповні і належно оцінити багатогранність його наукових здобутків. На мою думку, хоч нині НТШ не має таких марканчих постатей світового реноме, як „три кити“, про які говорив Я. Падох у згаданій брошурі: Михайло Грушевський, Іван Франко і Володимир Гнатюк, однак потужний науковий доробок Товари-

Будинки Наукового товариства ім. Шевченка. Львів, вул. Винниченка, 24, 26

ства з часу незалежної України, який передати тут неможливо, свідчить про його другий „золотий вік“. Певен, що колись належну оцінку цьому явищу дасть фаховий історик.

Сьогодні, в добу глобалізації та близькавичної комунікації, відкрилися нові перспективи розвитку НТШ у цілому світі. Розсіяння українського люду сприяє поширенню української культури та науки в різних країнах і, таким чином, поширенню правди про Україну. Воно, хоч і породжене складними соціальними умовами і війною, безумовно є винятковим явищем, проте не без своїх негативів: відстань робить своє, крім спроб утримувати зв'язок із рідним коренем та співпраці між краївими товариствами під егідою Світової ради. Однією з істотних прикмет еміграції є те, що з плинном часу кожна громада, угруповання, організація тощо набуває автономних (можна сказати, як колись висловився Патріярх Йосиф Сліпий про деяких владик УГКЦ у діяспорі), „сам-собі-панських“ рис і мимоволі відчувається від родинної колиски. Це становить небезпеку: у випадку НТШ, країві товариства можуть втратити свій первісний, український характер і стати, наприклад, сухо американською чи канадською установою, що призведе до цілковитого відсепарування від матірного Товариства в Україні. Це свою чорго спричинить байдужість до його матеріальних потреб та труднощів, а цього ми не маємо права допустити. Саме Світова рада і має відіграти роль тієї об'єднувальної, консолідувальної сили, яка могла б спонути асиміляційний процес краївих товариств і скріпити зв'язок між ними та Україною. Координуючи працю краївих товариств, Світова рада може запобігти дублюванню діяльності між товариствами і дбати про те, щоб діяльність НТШ у світовому масштабі велася логічно і послідовно. Це означає, що кожне товариство повинно головно займатися тим, що до його сфери і обставин найбільш підходить. Тут слід додати, що дуже важливим чинником у поширенні української культури у світі є переклади кращих сучасних творів української літератури, публіцистики та есеїстики іноземними мовами (особливо англійською й німецькою) і саме тут країві товариства мають відіграти провідну роль. Як приклад такої корисної діяльності наводимо журнал „Ukrainian Literature. A Journal of Translations“, який видає

НТШ Америки від 2004 р. Однак остаточно все залежить від людей, які керують Товариствами в різних країнах, включно з Україною, і які завжди мають ставити інтереси єдності і цілості НТШ понад особисті амбіції та аспірації, а в поодиноких випадках навіть понад добро тієї чи іншої країнової організації.

Сьогодні, відзначаючи 140-літній ювілей Товариства, а наступного року — 200-ліття його патрона, НТШ розпочинає новий етап своєї діяльності, який вимагає кристалізації візії його місії у світі. Необхідною є модернізація способів праці та активнішого зацікавлення молоді — того „технічного покоління“, яке вміє використовувати електронні засоби для популяризації НТШ в Інтернеті та соціальних мережах, таких як Facebook та Twitter, без чого жодна організація не може існувати в сучасному світі. НТШ в Україні та інших країнах мусить рекламиувати себе у віртуальному просторі, щоби інформувати світ про

„Вісник НТШ“ (Числа 49 і 50), присвячений 140-річчю Наукового товариства ім. Шевченка

свої здобутки, адже без підтримки широкої громадськості важко було б уявити діяльність Товариства. Саме жертовність звичайних людей, завдяки яким НТШ зуміло відродитися в діяспорі, а особливо в США, стала тією матеріальною базою, яка втримувала духовну спадщину української культури і науки у вільному світі. Щедрість та великолідущність тих, кого часто називають „простими людьми“,

¹ Твори Патріярха і Кардинала Йосифа.— Рим, 1981.— Т. XII.— С. 190.

допомагала Товариству, згідно з заповітом його патрона, стояти на сторожі слова у нелегких часах утисків на рідній землі та асиміляції „у розсіянні сущих“. Той дух жертовності, самопосвяти і любові до науки, завдяки якому українська діаспора Північної Америки стала потужною економічною силою, слід прищепити на рідну землю. Рівночасно треба творити атмосферу, яка сприяла б консолідації праці установ, що різноманітними способами плекають українську культуру. В цьому контексті треба розвивати особливе ставлення Науки до Церкви. Гете колись стверджив, що утворенні „культури науки голівними чинниками були Біблія, Аристотель і Платон і до тих трьох фундаментів людство не перестає поверталися“². Цікаво, що у тому своєму аподиктичному твердженні, у якому без сумніву криється глибока істина, німецький геній ставить Біблію на перше місце. У повоєнних часах українські Церкви на північноамериканському континенті — Православна й Греко-католицька — через своїх владик і священнослужителів, брали активну участь у діяльності різних наукових інституцій, а особливо НТШ, що йшло на користь Церкви й Науки. Між визначними мужами Церкви України було традиційно чимало меценатів науки, між ними почесні члени НТШ Митрополит Андрей Шептицький і Патріарх Йосиф Сліпий. Дух часу нашого секуляризованого століття породив неприродну прірву між цими двома царинами людського духа, яка творить розбрат і відчуження і яку нам слід подолати.

Гідно і влучно висловився про ювілей 140-ліття НТШ голова Товариства в Україні Олег Купчинський, який, зокрема, зазначив, що ювілей „перетворюється на велике свято. Для декого — це дні спогадів про минуле і підсумки наукових буднів, для інших — очікування „з надією на розширення і подальше поглиблення задуманих ідеалів“ Товариства, для інших, зокрема молоді,— свято прилучення до добрих і давніх традицій, а водночас перші кроки наукових спроб у сьогоденні, а всіх разом — свято єднання науковців різних професій і зацікавлень України та інших країн і підбиття підсумків із константою нових завдань у нових історичних умовах“³. Хай це свято-ювілей стане справді вагомим чинником для становлення „своєї мудrosti“, про яку у своїй шляхетній простоті та тихій величі писав Тарас Шевченко.

Vivat, crescat et floreat Societas Scientiarum Nominis Shevchenco! Ad multos annos!

Леонід РУДНИЦЬКИЙ,
президент Світової ради НТШ

ЮВІЛЕЙНІ СВЯТКУВАННЯ 140-РІЧЧЯ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ім. ШЕВЧЕНКА В УКРАЇНІ

140 років Науковому товариству ім. Шевченка — великий проміжок часу в житті Товариства. Якщо порівнювати його із загальним поступом науки та культури в Європі, відповідно й тягості функціонування різних наукових установ, то це час, звичайно, невеликий, однак не кожний слов'янський народ, навіть той, який в минулому мав свою державність, нині може похвалитися такою тривалою працею однієї наукової громадської інституції. Відкрите 1873 р. як науково-літературне Товариство ім. Шевченка, а від 1892 р. перетворене на Наукове товариство ім. Шевченка, воно пройшло тривалий і складний шлях та зробило неоцінений внесок у розвиток наукової думки. Нині ж ідеться про 140 років праці НТШ для української науки!

Роль і значення НТШ, особливо той великий науково-видавничий внесок, який зробило Товариство для національної науки і культури, незаперечні:

Львівський національний академічний театр опери та балету ім. Соломії Крушельницької, у приміщені якого проходила Урочиста академія НТШ

² Із листа Й.-В. фон Гете до Ф. В. Рімера від 05. 04. 1808 // Lexikon der Goethe Zitate. Herausgegeben von Richard Dobel.— Augsburg, 1991— S. 1067.

³ Купчинський О. 140 Науковому товариству ім. Шевченка // Вісник НТШ.— Львів, 2013.— № 49.— С. 8.

НТШ своєю ідеологією, а згодом багатьма результатами не лише заповнило численні прогалини у різних галузях наук, але й вплинуло на формування свідомості та взагалі систему мислення й оцінок різних явищ в народі, насамперед більшості української інтелігенції і духовенства;

з іменами членів НТШ різних часів пов’язані яскраві сторінки становлення наукових ідей в Україні, формування наукових шкіл і наукових напрямів праці, які здобули визнання як в українській, так і в світовій науці;

НТШ — це сформована у теоретичних і практичних вимірах найстарша наукова інституція із чіткими державницькими підходами, це багаторічні наукові (приватні та офіційні) контакти з численними країнами, це наша перша неофіційна академія наук.

Основні заходи, присвячені 140-й річниці від заснування НТШ, проходили з 14 по 16 жовтня 2013 р.

1. 14 жовтня 2013 р.— **Урочиста академія** (Львівський національний академічний театр опери та балету ім. Соломії Крушельницької, пр. Свободи, 28).

На Урочистій академії НТШ виступили: академічна капела України „Трембіта“ (художній керівник — М. Кулік) та Львівська державна академічна чоловіча хорова капела „Дударик“ (художній керівник М. Кацал)

2. 15 жовтня 2013 р.— **Пленарне засідання** (Львівський національний університет ім. Івана Франка, вул. Університетська, 1, актова зала).

15—16 жовтня відбувалися секційні засідання у приміщеннях різних наукових і навчальних закладів м. Львова.

3. 16 жовтня 2013 р.— **Заключне пленарне засідання** (Національний університет „Львівська політехніка“, вул. С. Бандери, 12, актова зала).

З метою повноцінного проведення ювілейних заходів до 140-річчя від заснування Наукового товариства ім. Шевченка як міжнародної наукової інституції створено два організаційні комітети для координації ювілейних святкувань: міжнародний і український.

Склад ювілейних організаційних комітетів такий:

Міжнародний організаційний комітет

Голова: Леонід Рудницький — академік НАН України, голова Світової ради НТШ.

Співголови: Олег Купчинський — д-р історичних наук, голова НТШ в Україні; Микола Жулинський — академік НАН України; Зиновій Назарчук — академік НАН України; Ярослав Яцків — академік НАН України.

Секретар: Анатолій Карась — д-р філософських наук.

Члени оргкомітету: Юрій Бобало — д-р технічних наук; Іван Вакарчук — д-р фізико-ма-

тематичних наук; Ігор Воєвідка — президент фундації ім. Антоновичів; Дарія Даревич — д-р мистецтвознавства, голова краївого НТШ в Канаді; Павло Джуль — д-р медичних наук; Іван

Дзюба — академік НАН України; Стефан Дуніковський — голова краївого НТШ в Європі; Аркадій Жуковський — академік НАН України, віце-голова краївого НТШ в Європі; Роксоляна Зорівчак — д-р філологічних наук, голова Комісії всесвітньої літератури ім. М. Лукаша НТШ в Україні; Роман Іваничук — письменник; Стефан Козак — д-р філології, голова краївого НТШ у Польщі; Андрей Лужницький — д-р філології, голова краївого НТШ у Швейцарії; Микола Мушинка — академік НАН України, голова краївого НТШ у Словаччині; Олексій Онищенко — академік НАН України; Дмитро Павличко — письменник; Марко Павлишин — д-р філології, голова краївого НТШ в Австралії; Анна Процик — д-р історії, науковий секретар краївого НТШ в Америці (США); Валерій Смолій — академік НАН України; Дагмаря Турчин-Дувірак — д-р музикології; Ігор Юхновський — академік НАН України.

Український організаційний комітет

Голова: Олег Купчинський — д-р історичних наук, голова НТШ в Україні.

Співголови: Іван Вакарчук — д-р фізико-математичних наук, чл. Президії НТШ; Зиновій Назарчук — академік НАН України, чл. Президії НТШ; Андрій Садовий — міський голова Львова; Віктор Шемчук — голова Львівської обласної державної адміністрації.

Президія Урочистої академії, присвяченої 140-річчю НТШ.
Сидять зліва направо: Олег Купчинський, Роман Кушнір, Леонід Рудницький

Секретар: Степан Гелей — д-р історичних наук, чл. Президії НТШ.

Члени оргкомітету: Михайло Андрейчин — д-р медичних наук, голова Тернопільського осередку НТШ; Володимир Білецький — д-р технічних наук, голова Донецького відділення НТШ; Борис Білинський — д-р медичних наук, голова Ревізійної комісії НТШ; Петро Білоніжка — канд. геолого-мінералогічних наук, чл. Президії НТШ; Андрій Бомба — д-р технічних наук, голова Рівненського осередку НТШ; Петро Вольвач — академік Української академії екологічних наук, голова Кримського осередку НТШ; Ярослав Ганіткевич — д-р медичних наук; Михайло Глушко — д-р історичних наук, чл. Президії НТШ; Іван Головацький — д-р біологічних наук; Юрій Диба — кандидат архітектури, чл. Президії НТШ; Микола Железняк — кандидат філологічних наук, в. о. директора Інституту енциклопедичних досліджень НАН України; **Ігор Завалій** — д-р хемічних наук, чл. Президії НТШ; **Борис Зіменковський** — д-р фармацевтичних наук; **Анатолій Карась** — д-р філософських наук, генеральний секретар Світової ради НТШ, чл. Президії НТШ; **Богдан Кіндрацький** — д-р технічних наук, чл. Президії НТШ; **Богдан Козак** — академік Академії мистецтв України, професор; **Олександр Козаренко** — д-р мистецтвознавства, чл. Президії НТШ; **Роман Кушнір** — член-кореспондент НАН України, чл. Президії НТШ; **Роман Лубківський** — український письменник, професор; **Віталій Масненко** — д-р історичних наук, голова Черкаського осередку НТШ; **Василь Мойсишин** — д-р технічних наук, голова Івано-Франківського осередку НТШ, чл. Президії НТШ; **Ігор Мриглод** — академік НАН України, чл. Президії НТШ; **Зиновій Назарчук** —

Віктор Шемчук,
голова Львівської
обласної адміністрації

Андрій Садовий,
міський голова Львова

академік НАН України, чл. Президії НТШ; **Любомир Пиріг** — член-кореспондент НАН України; **Роман Пляцко** — д-р фізико-математичних наук, чл. Президії НТШ; **Ганна Рудницька** — канд. медичних наук; **Анатолій Свідзинський** — д-р фізико-математичних наук, голова Луцького осередку НТШ; **Сергій Світленко** — д-р історичних наук, голова Дніпропетровського осередку НТШ; **Ігор Стасюк** — член-кореспондент НАН України, чл. Президії НТШ; **Ростислав Стойка** — д-р біологічних наук, чл. Президії НТШ; **Степан Стойко** — д-р біологічних наук; **Платон Третяк** — д-р біологічних наук, чл. Президії НТШ; **Дмитро Федасюк** — д-р технічних наук, чл. Президії НТШ; **Наталія Хобзей** — канд. філологічних наук, чл. Президії НТШ; **Степан Хороб** — д-р філологічних наук; **Олег Шаблій** — д-р географічних наук, чл. Президії НТШ; **Роман Яців** — мистецтвознавець, професор.

Перший день ювілейних святкувань почався з Урочистої академії у Львівському національному академічному театрі опери та балету ім. Соломії Крушельницької. Відкрила святкування академія. Під звуки фанфар з-за куліс оголошується: „Розпочинається Урочиста академія громадськості Львова, України та гостей з-за кордону, присвячена 140-й річниці від заснування Наукового товариства ім. Шевченка“. На сцені з'являється Президія Урочистої академії у складі президента Світової ради НТШ **Леоніда Рудницького**, голови НТШ в Україні **Олега Купчинського** та члена Президії НТШ в Україні **Романа Кущніра**. Звучить гімн України „Ще не вмерла України“, після чого знову голос з-за куліс повідомляє: „Вшановуючи пам'ять геніального українського поета Тараса Шевченка, чиє ім'я має Товариство, а також найвидатніших діячів цієї організації — Корнила Сушкевича, Олександра Барвінського, Михайла Грушевського, Івана Франка, Володимира Гнатюка, Кирила Студинського і десятків інших, пропоную покласти квіти

Леонід Рудницький,
президент
Світової ради НТШ

У театрі під час Урочистої академії НТШ

редку НТШ; **Василь Мойсишин** — д-р технічних наук, голова Івано-Франківського осередку НТШ, чл. Президії НТШ; **Ігор Мриглод** — академік НАН України, чл. Президії НТШ; **Зиновій Назарчук** —

до пам'ятників у Львові Тарасові Шевченку, Михайліві Грушевському та Іванові Франку“.

Член Президії Урочистої академії **Роман Кущнір** запрошує до привітань представників держав-

них структур області та міста — Львівської обласної адміністрації, Львівської обласної ради та міста Львова.

Від імені Львівської обласної адміністрації з вітанням виступив голова ЛОДА **Віктор Шемчук**.

Він же зачитує учасникам академії лист-привітання від президента України Віктора Януковича і вручає нагороди членам НТШ: **Петрові Білоніжці, Іванові Головацькому, Мирославі Ковбуз, Олександрові Козаренку, Романові Кущіну та Галині Остюк**.

Від імені Львівської обласної ради вітає академію член Президії ЛОР **Ярослав Качмарик**. Він відзначає заслуги Товариства у розбудові національної науки і культури, згадує його видатних презентантів і підкреслює значення для України великої видавничої спадщини НТШ. Ярослав Качмарик вручає відзнаки **Ігореві Завалію, Ярославові Довгому, Владиславові Барташевському**.

Від керівництва міста Львова вітав НТШ з ювілеєм **Андрій Садовий**. Львівський міський голова також висловив подяки членам НТШ: **Роксоляні Зорівчак, Ларисі Крушельницькій, Олегові Купчинському, Ірині Мельничук, Олегові Шаблію, Леонідові Рудницькому, Олександрю Савулі, Олександрю Сербенській, Ігореві Стасюку**.

Зиновій Назарчук, голова Західного наукового центру НАН України, чл. Президії НТШ

Дмитро Павличко,
дійсний член НТШ,
письменник

Доповідач акцентує на тому, що вже від початку наукова праця Товариства, а особливо в період керівництва Товариством М. Грушевського, І. Франка і В. Гнатюка, стала джерелом об'єктивних і ре-

альних відомостей про минуле і сучасне України всіх часів. Метою НТШ було і залишається сприяти розвиткові національної науки як невід'ємної складової світової науки.

Після доповіді продовжували вітати НТШ і його членів установи та різні особи й організації. Зачитано лист президента НАН України Бориса Патона, голова Західного наукового центру НАН України **Зиновій Назарчук** вручив нагородні грамоти від імені Президії НАН України (відзначено членів НТШ **Михайла Андрейчина, Бориса Білинського, Андрія Голубовського, Миколу Ільницького, Анатолія Карася, Ірину Касьяненко, Олега Купчинського, Оресту Лосик, Леоніда Рудницького**).

Крім того, грамоти надано членам НТШ від Західного наукового центру НАН України. Нагороджено членів НТШ: **Лідію Бойчишин, Андрія Бомбу, Ярослава Ганіткевича, Степана Гелея, Юрія Дибу, Миколу Железняка, Богдана Кіндрацького, Володимира Маслюченка, Ореста Матковського, Василя Мойсишина, Григорія Никифорчина, Романа Пляцка, Анатолія Свідзинського, Зиновію Служинську, Ярослава Тараса, Платона Третяка, Дмитра Федасюка, Романа Яціва**.

Окремий захід під час Урочистої академії був пов'язаний із врученням медалей Товариства „140-рік НТШ“. Голова НТШ вручив медалі **Михайлів Андрейчину, Андрієві Бомбі, Петрові Вольвачу, Ігореві Гиричу, Павлові Гуралю, Мирославі Ковбуз, Стефанові Козаку, Романові Лубківському, Миколі Мушинці, Дмитрові Павличку, Володимирові Панасюку, Ростиславові Пилипчуку, Леонідові Рудницькому, Дагмарі Турчин-Дувірак**. (Для гостей, які з поважних

У театрі під час Урочистої академії НТШ

причин не змогли прийти — медалі передано). Під час вручення нагород з окремими привітаннями зі сцени театру виступили президент Світової ради НТШ **Леонід Рудницький**, голова краївого НТШ

в Словаччині **Микола Мушинка**, дійсний член НТШ, письменник **Дмитро Павличко**.

Після цього член Президії академії Роман Кушнір зачитав вітальні листи та телеграми, які

Леонід Рудницький. 140-річчя Наукового товариства ім. Шевченка

Дагмаря Турчин-Дувірак. Т. Шевченко, М. Лисенко і українська національна культура

Видання, присвячені 140-річчю Наукового товариства ім. Шевченка

надійшли на адресу НТШ у зв'язку з 140-річчям Товариства від різних осіб, наукових, навчальних закладів і організацій України та із-за кордону.

На завершення оголошено програму ювілейних заходів на наступні дні, а хорова капела „Трембіта“ виконала духовний гімн України „Боже великий єдиний“.

Після офіційної частини відбувся великий святковий концерт творів М. Лисенка, С. Людкевича, М. Скорика, В. Камінського та ін. у виконанні хорових капел „Трембіта“, „Дударик“, артистів опери і симфонічного оркестру філармонії. Декламували Святослав Максимчук, Ольга Лютая, Богдан Козак.

Другого дня, 15 жовтня 2013 року, святкових заходів, пов'язаних із 140-річчям НТШ, у Львівському національному університеті ім. І. Франка відбулося Перше пленарне засідання. Після вступного слова голови НТШ в Україні **Олега Купчинського** з доповідями виступили:

Степан Гелей. Гуманітарні науки в дослідженнях НТШ

Юрій Головач, Ігор Мриглод, Роман Пляцко. Природодослідники в Науковому товаристві ім. Шевченка.

Пленарному засіданню та секційним засіданням комісій НТШ відведено центральне місце у ювілейних святкуваннях Наукового товариства ім. Шевченка. Крім основних доповідей, виголошених на пленарному засіданні, під час святкувань працювало 18 секцій, у яких взяло участь 33 комісії. Ряд секційних засідань об'єднувало по декілька суміжних за тематикою комісій, кожна з власною програмою. Загалом зголосили свої програми і працювали 32 комісії. Серед комісій активну участь

взяли такі, як Археографічна комісія; Біохемічна комісія; Видавничо-поліграфічна комісія; Географічна комісія; Геологічна комісія; Екологічна комісія; Економічна комісія; Етнографічна комісія; Інститут колекціонерства українських мистецьких

Пам'ятна медаль „140 років НТШ“

Ювілейні конверти, присвячені 140-річчю Наукового товариства ім. Шевченка

пам'яток при НТШ; Історична комісія; Комісія архітектури та містобудування; Комісія бібліографії і книгознавства; Комісія всесвітньої літератури ім. М. Лукаша; Комісія екологічних технологій; Комісія інформатики і кібернетики; Комісія математики; Комісія матеріяльно-лізнатства; Комісія механіки; Комісія образотворчого та ужиткового мистецтва; Комісія проблем лісівництва; Комісія семіотики соціально-культурних процесів; Комісія спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін; Комісія фізики; Комісія фольклористики; Лікарська комісія; Мовознавча комісія; Музикознавча комісія; Правнича комісія; Соціологічна комісія; Театрознавча комісія; Філософська комісія; Хемічна комісія.

Засідання проходили у залах НТШ та різних приміщеннях установ НАН України і навчальних закладів Львова. Того самого дня відбувся „круглий стіл“ у рамках ювілейної наукової конференції НТШ, присвячений Патріархові Йосифу Сліпому у 50-ту річницю його звільнення від ув'язнення.

Третього дня ювілейних заходів (16 жовтня 2013 р.) продовжувалась робота у секціях НТШ. Виголошувались та обговорювались доповіді і повідомлення. О 16-й годині розпочалось Заключне пленарне засідання як підсумок усіх ювілейних заходів у залі засідань Національного університету „Львівська політехніка“. Після вступного слова голови НТШ в Україні **Олега Купчинського** почалось широке обговорення ролі та значення НТШ в розвитку науки України й водночас питань, поставлених у порядку денному триденніх ювілей-

ло **Чорнопиский, Олександра Матешук-Вацеба, Роксоляна Зорівчак, Ярослав Довгий, Роман Кушнір, Стефан Козак, Петро Вольвач, Микола Мушинка, Роман Базилевич, Роман Лубківський, Олег Шаблій** та ін.

В заключному слові **Олег Купчинський** підкреслив, що напередодні й під час ювілею, відповідно до заходів „Президії НТШ на відзначення 140-ї річниці від заснування Наукового товариства ім. Шевченка“, проведено низку прес-конференцій для представників національних засобів масової інформації, організовано різними науковими установами Львова чотири виставки видань НТШ (1874—2013), під-

Президія Першого пленарного засідання НТШ. Відкриває засідання голова НТШ в Україні Олег Купчинський.
Львівський національний університет ім. І. Франка, актова зала,
15 жовтня 2013 р.

готовлено до ювілею афішу, пам'ятну медаль, поштову марку, три конверти і художній банер, уміщений на фасаді театру.

До ювілею видано перший том Енциклопедії „Наукове товариство ім. Шевченка“, наукові збірники „Записки Наукового товариства ім. Шевченка, т. CCLXV. Праці Історично-філософської секції“, „Наукове товариство ім. Шевченка. Дослідження і матеріали“ (в другці). Вийшов у світ збірник Лікарської комісії, присвячений ювілейній даті; підготовлена „Бібліографія „Збірника Математично-природописно-лікарської секції Наукового товариства ім. Шевченка“ 1897—1938“ (у другці). Приурочені даті два числа „Вісника НТШ“ (ч. 49, 50). Крім того, опубліковані окремі томи „Українознавчої наукової бібліотеки“ з написом „140-річчю від заснування Наукового товариства ім. Шевченка присвячується“.

ДОПОВІДАЧІ ПЕРШОГО ПЛЕНАРНОГО ЗАСІДАННЯ НТШ

Леонід Рудницький

Дагмарі Турчин-Дувірак

Степан Гелей

Роман Пляцко

них святкувань і праці. Зверталась також увага на організаційні (в т. ч. фінансово-майнові) справи та виробничі питання стосовно наукової роботи в комісіях і їх науково-видавничих програм. В обговорюванні взяли участь дійсні члени НТШ **Михай-**

ло ювілейних урочистостях взяло участь близько 900 осіб. Особливо людною була Урочиста академія у театрі 14 жовтня.

У підготовці святкування 140-річчя Наукового товариства ім. Шевченка брало участь чимало

осіб. Крім, власне, членів Президії Товариства та учасників наукових секцій і комісій, що виступали з доповідями до ювілею, причетні особи, яким загалом близька роль НТШ в історії української

Президія Заключного пленарного засідання НТШ.
Сидять зліва направо: Дмитро Федасюк, Роксоляна Зорівчак, Степан Козак, Олег Купчинський, Роман Кушнір, Микола Мушинка.
Національний університет „Львівська політехніка“,
зала засідань, 16 жовтня 2013 р.

науки і культури та його наукові осяги. Велика подяка Департаментові з питань культури, національностей та релігій Львівської обласної державної адміністрації, зокрема його директорові **Наталії Гамкало** і заступників директора **Мирославі Туркало**, котрі організаційно забезпечили проведення Урочистої академії. **Галина Воловецька** та **Богдан Козак** побудували і провели концертну програму. Над підготовкою і здійсненням усіх урочистостей, пов’язаних з відзначенням 140-річчя НТШ, працювали дійсні члени Товариства **Степан Гелей** (автор сценарію урочистостей), **Роман Кушнір**, **Петро Білоніжка**, секретар-референт

У залі засідань під час Заключного пленарного засідання НТШ

НТШ **Ірина Касьяненко** та ін. Велике їм спасибі. Вдячні Дослідно-видавничому центру НТШ (директор **Владислав Бартошевський**) за друк видань з присвятами 140-річчю НТШ, також першо-

му проректорові Львівського національного університету імені Івана Франка, професорові **Василеві Височанському** та ректорові Національного університету „Львівська політехніка“ професорові **Юрію Бобалу** за можливість використовувати приміщення довірених їм університетів.

Окрема подяка скеровується до спонсорів заходів, саме очільників Світової ради НТШ і громадськості США, звичайних та дійсних членів Товариства в Україні, голів комісій НТШ. Дякуємо за особисті внески **Борисові Зіменковському** та **Миронові Киприяну**. Належиться подяка дійсному членові Товариства **Євгенові Брикайлу**, з ініціативи якого напередодні ювілею передано з УНДІПП до НТШ оригінал портрета Тараса Шевченка, пензля художника Михайла Ткаченка.

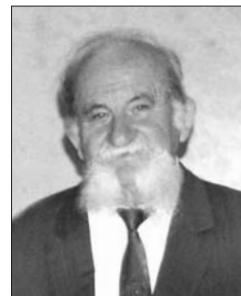
На завершення хочеться подякувати усім учасникам, які знайшли час і можливість взяти активну участь у ювілейних урочистостях, зокрема тим, які прибули з інших міст і сіл України та з-за кордону.

Ювілей — 140-річчя Наукового товариства ім. Шевченка — знаменна подія в історії Товариства, водночас і нашої науки та культури. Нині НТШ, освячене своїми історичними здобутками та міжнародним авторитетом, було і є берегинею національних цінностей та духовним храмом свого народу. Ювілей протягом жовтня — грудня 2013 р. святкують українські громади повсюдно в Україні та за кордоном.

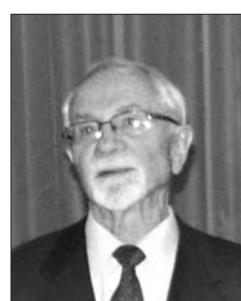
Редакція

Олександра
Матешук-Вацева

Микола Мушинка

Степан Козак

Петро Вольвач

Олег Шаблій

ЗБОРИ СВІТОВОЇ РАДИ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА

15 жовтня 2013 р. у Львові відбулися Збори Світової ради НТШ, час проведення яких був визначений на сесії управи Світової ради 19 листопада 2012 р. Порядок денний зборів складався з таких питань:

1. Виголошення протоколу Зборів Світової ради від 31 листопада 2009 р.

2. Звіти за попередні роки діяльності Світової ради.

3. Аналіз сучасного стану організації, проблеми до обговорення:

3.1 справа Статуту;

3.2 діяльність країнових товариств та діяльність Західноєвропейського НТШ;

3.3 справа „Вісника НТШ“ як органу Світової ради і країнових товариств;

3.4 форми і засоби осучаснення комунікації між країновими товариствами.

4. Вибори президента, генерального секретаря та членів нової управи Світової ради.

5. План праці на наступні роки.

6. Питання фінансування „Вісника НТШ“, його підготовки і видання.

Головою зборів обрано Олега Купчинського — голову НТШ в Україні. У роботі зборів взяли участь: Леонід Рудницький — президент Світової ради; Анатолій Карась — генеральний секретар Світової ради; Стефан Козак — голова країнового НТШ у Польщі; Микола Мушинка — голова країнового НТШ у Словаччині; Дагмарі Турчин-Дувірак — заступник голови країнового НТШ у Канаді; Роман Кушнір — член Президії НТШ, перший заступник голови НТШ в Україні; Олег Шаблій — член Президії НТШ, заступник голови НТШ в Україні; Василь Назарук — представник НТШ у Польщі; Ореста Лосик — секретар-референт Світової ради.

На збори Світової ради надійшли привітання від усіх країнових НТШ, а також від осередків у Польщі, Словаччині, Швайцарії. Від Західноєвропейського країнового НТШ привітання прислав його новообраний голова Володимир Косик. Країнові НТШ прислали також звіти за попередні роки праці. Найбільшим за обсягом виконаної наукової роботи є звіт від Канади та Словаччини.

У доповіді президента Світової ради порушувалося питання щодо перенесення інформації з архі-

вів та наукових праць на електронні носії. Голова НТШ в Україні повідомив, що всі томи „Записок НТШ“, починаючи від першого, є вже дигіталізовані, включно із тими томами, що видаються за кордоном. Ця трудомістка праця здійснювалася за організаторської підтримки Національної бібліотеки України у Києві. Проте є ще ряд інших видань, які чекають на аналогічне опрацювання, насамперед архіви НТШ у Львівській науковій національній бібліотеці ім. В. Стефаника, Центральному державному історичному архіві у Львові тощо. Це стосується і архівів НТШ в м. Сарсели (Франція).

Найскладнішим питанням роботи Світової ради залишається ратифікація і прийняття нової редакції Статуту Світової ради. Прийнятий 1996 р. Статут Світової ради має не цілком продумані положення, допускає двозначності та неясність щодо статусу Світової ради та її відносин із країновими НТШ. З плинном часу виявилось, що на практиці неможливо зреалізувати певні статті Статуту, зокрема в частині присутності на зборах чи сесіях повного складу Світової ради. Наприклад, зібрати Збори Світової ради з участю голів (директорів) секцій, як

це передбачено попереднім Статутом, виявилось не реальним. Okрім того, є плутанина зі статусом наукових секцій: одні представники країнових НТШ вважали їх міжнародними, тоді як інші — лише країновими. Тому ще з 1999 р. почався процес внесення змін до Статуту.

Грунтовно це питання розглядалося на Зборах Світової ради від 31 листопада 2009 р., де була утворена спеціальна статутна комісія. Комісія підготувала остаточний проект Статуту, він пройшов апробацію на Президії НТШ в Україні й опублікований у 47-му ч. „Вісника НТШ“ (2012) для розгляду і схвалення країновими НТШ. Додатково проект Статуту розглядався також на Сесії управи Світової ради НТШ у Львові 19 листопада 2012 р., де була дана позитивна оцінка його змісту. Однак, незважаючи на опублікування й поширення „Вісника НТШ“ на всі країнові НТШ, ми досі не маємо пропозицій з цього питання.

Ще на Зборах 2009 р. дійшли згоди, що маємо недосконалу процедуру прийняття Статуту: коли у новій редакції текст Статуту був розісланий

Під час зборів Світової ради НТШ.
Сидять зліва направо: Олег Купчинський, Степан Козак, Микола Мушинка, Роман Кушнір, Дагмарі Турчин-Дувірак.
Львів, 15 жовтня 2013 р.

крайовим НТШ для ратифікації, то натомість він почав обростати свіжими правками й доповненнями. Щоб поставити крапку в цьому питанні, на Зборах запропоновано надати повноваження остаточного затвердження Статуту Світової ради підписом голови (президента) крайових НТШ. Ця норма ввійшла до проекту опублікованого Статуту Світової ради.

На сьогодні проект Статуту НТШ має пройти процедуру погодження (ратифікації) усіма крайовими НТШ (тобто має бути підписаній головами чи президентами) й набути остаточного схвалення звичайною чи надзвичайною Сесією Світової ради НТШ. Після нинішніх Зборів Світової ради потрібно буде ще раз винести відкоректований проект Статуту на ратифікацію Президії НТШ в Україні. Отже, справа ратифікації тепер за головами чи президентами всіх інших крайових осередків НТШ.

Збори Світової ради прийняли звернення до всіх голів крайових НТШ — схвалити проект Статуту в редакції, опублікованій в 47-му ч. „Вісника НТШ“ з незначною корекцією, внесеною сьогоднішніми Зборами Світової ради. Корекція стосується розмежування понять Зборів Світової ради, які відбуваються раз на чотири роки і є звітно-виборними, та Сесії управи Світової ради, яка скликається залежно від поточної ситуації для прийняття оперативних рішень.

Збори ухвалили: чинному президентові Світової ради й генеральному секретарю Світової ради надіслати проект Статуту Світової ради НТШ до всіх крайових товариств та національних осередків за кордоном для його ратифікації разом із протоколом нинішніх Зборів Світової ради. Просити голів крайових НТШ ратифікувати Статут НТШ до червня 2013 р.

Занепокоєно відбулося обговорення стану справ із діяльністю Західноєвропейського крайового НТШ (голова — В. Косик) та крайового НТШ в Польщі (голова — С. Козак). Запропоновано провести збори польському Товариству й визначитися з перспективами діяльності. Інформацію про це подати Світовій раді до весни 2014 р.

Складна ситуація створилася з виборами президента та генерального секретаря Світової ради, терміни їхньої каденції закінчуються на цих зборах. Чинний президент Л. Рудницький ще раніше розіслав листа, в якому повідомив про своє прохання відійти від керівництва Світової ради. Прохання про припинення перебування на по-

саді генерального секретаря Світової ради НТШ висловив також А. Карась. Проте, згідно зі Статутом Світової ради НТШ, на відповідні посади можуть претендувати особи, кандидатури яких завчасно узгоджені з крайовими НТШ. Оскільки на період проведення Зборів таких кандидатур не було висунуто, то учасники засідання звернулися з проханням до президента і генерального секретаря погодитися обійтися ці посади, принаймні ще рік — доки не надійдуть пропозиції стосовно нових кандидатів. Тим паче, що треба довести справу оновленого Статуту Світової ради до його ратифікації й вже на його основі провести нові вибори. Таким чином, Збори одностайним голосуванням продовжили термін перебування на посадах до наступного переобррання Президента Світової ради Л. Рудницького й генерального секретаря Світової ради А. Карася за їхньою згодою.

Знову гостро стояло питання про видання „Вісника НТШ“. Річ у тому, що ним повністю займається голова НТШ в Україні О. Купчинський (успадкував, як і багато інших справ у 2005 р., від тодішнього генерального секретаря Світової ради НТШ), тоді як це є орган Світової ради та всіх крайових НТШ. О. Купчинський повідомив про своє тверде рішення відмовитися від обов'язків редактування „Вісника НТШ“, оскільки йому на це просто бракує часу. Проблема полягає також у перманентній нестачі коштів. Матірне товариство в Україні не має грошей, також крайове НТШ Канади роками нічого не пропонує, а в Україні, де журнал виходить, постійно дорожчають друкарські витрати. По-друге, бракує добротних за змістом матеріалів саме з крайових НТШ; невчасно надходять звіти про річну роботу, а ті, що надходять, не завжди бувають повними і добрими. Отож названа ділянка компетенції Світової ради потребує поліпшення задля збереження „Вісника НТШ“. Збори прийняли до відома резигнацію О. Купчинського. Запропоновано знайти найближчим часом достойну заміну на посаду редактора „Вісника НТШ“.

На завершення зборів президент Світової ради Л. Рудницький наголосив, що фінансову підтримку „Вісника НТШ“ треба шукати також в Україні. Варто звернутися з проханням про допомогу до Канадійського НТШ, яке не проявляло своєї співучасти в цьому питанні.

Анатолій КаРАСЬ,
генеральний секретар Світової ради НТШ

ДІЙСНІ ЧЛЕНИ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА

Обрані 20 червня 2013 р.

Гуманітарні науки

Леонтій ВОЙТОВИЧ (Історична комісія НТШ, Львів) — доктор історичних наук, старший науковий співробітник відділу історії середніх віків Інституту українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України, професор, завідувач кафедри історії середніх віків і візантиністики Львівського національного університету імені Івана Франка. Багато років плідно працює над дослідженням з генеалогії правлячих династій, історії Галицько-Волинської держави та слов'янського етногенезу. Автор понад 400 друкованих праць, зокрема 15 монографій. Лауреат премії ім. М. С. Грушевського Президії НАН України (2003), нагороджений за значний особистий внесок у розвиток вітчизняної науки Почесною грамотою Президії НАН України (2008), почесними грамотами Львівської облдержадміністрації (2001, 2007, 2008), пам'ятним знаком „90-річчя Західно-Української народної республіки“ (2008), ювілейною медаллю „20 років незалежності України“ (2012), відзначений шкіряними грамотами Форуму видавців у Львові (2001, 2006), Київського міжнародного книжкового ярмарку (2006, 2011).

Ярослав ГРИЦКОВ'ЯН (Літературознавча комісія НТШ, Крайове НТШ в Польщі) — доктор гуманітарних наук, літературознавець, почесний доктор Кіровоградського інституту регіонального управління та економіки, член Польського українознавчого товариства, член Східноєвропейської комісії ПАН, громадсько-культурний діяч. Автор 338 праць, в тому числі книжкових видань та шкільних підручників, таких як: „Журавлики“, „Любіть Україну“, „Перегук віків“, „Виноградник“, „Без вини винуваті“.

Іван РОВЕНЧАК (Географічна комісія НТШ, Львів) — доктор географічних наук, професор кафедри економічної і соціальної географії Львівського національного університету імені Івана Франка. Відповідальний виконавець фундаментального рукописного середньомасштабного картографічного твору „Атлас господарського комплексу Івано-Франківської області“, секретар редакційної колегії трьох шкільних краєзнавчих атласів областей, член редколегії двох навчально-краєзнавчих атласів областей та науковий консультант видання „Універсальний словник-енциклопедія“. Напрями його наукової діяльності — географія культури, політична географія, географічне краєзнавство, історія географії та картографії. Один з ініціаторів та голова установчих зборів зі створення осередку Товариства української мови на географічному факультеті ЛДУ ім. І. Франка. Також голова Комісії географічного факультету із захисту пріоритетів. З 1993 р. І. Ровенчак — заступник голови Географічної комісії НТШ.

Михайло ЧОРНОПИСКИЙ (Комісія фольклористики НТШ, Львів) — кандидат філологічних наук, доцент кафедри фольклористики Львівського національного університету імені Івана Франка, голова Комісії фольклористики НТШ. Автор понад 150 друкованих праць, а також укладач першого в Україні словника-довідника „Українська фольклористика“.

Природничо-математичні науки

Володимир МАСЛЮЧЕНКО (Комісія математики НТШ, голова Чернівецького осередку НТШ) — доктор фізико-математичних наук, професор, завідувач кафедри математичного аналізу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, голова Комісії математики НТШ. Був організатором і першим головою осередку НТШ у Чернівцях. В. Маслюченко створив у Чернівцях наукову школу, яка займає одне з провідних місць у світі. Автор понад 200 публікацій, з них однієї монографії і 10 навчаль-

них посібників, фахівець у галузі теорії функцій і функціонального аналізу. В. Маслюченко є членом редколегії „Наукового вісника Чернівецького національного університету. Серія „Математика“ і одним із редакторів „Математичного вісника НТШ“. Вже понад десять років працює завідувачем кафедри математичного аналізу ЧНУ ім. Ю. Федьковича. Був одним з організаторів „Просвіти“, „Народного руху“, НТШ, Українського козацтва і Української Народної Ради на Буковині.

Богдан ОСТАФІЙЧУК (Комісія фізики НТШ, Івано-Франківський осередок НТШ) — доктор фізико-математичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, член-засновник Івано-Франківського осередку НТШ. Має у своєму доробку понад 250 наукових та навчально-методичних робіт з експериментальної фізики, фізики магнітних матеріалів, фізики поверхні. Він створив сучасну науково-дослідну лабораторію, а також є членом редколегії двох наукових журналів, головою спеціалізованої вченої ради із захисту докторських дисертацій, експертом з фізики ВАК України, заступником голови фахової ради МОН України, протягом семи років був ректором Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Його наукові здобутки відзначенні Державною премією України в галузі науки і техніки (2002). Лауреат престижного обласного рейтингу в номінації „Кращий вчений-винахідник“ та заслужений діяч науки і техніки України (2005).

Василь ПОПОВИЧ (Комісія механіки НТШ, Львів) — доктор технічних наук, професор, лауреат премії Національної академії наук ім. М. О. Лавретьєва за видатні наукові результати в галузі математики (2012). Автор понад 170 наукових публікацій, серед яких три монографії та чотири підручники для вищих навчальних закладів. Проводить значну науково-організаційну роботу як заступник директора з наукової роботи ППММ ім. Я. С. Підстригача НАН України, член спеціалізованої вченої ради із захисту докторських дисертацій при Інституті. Приділяє значну увагу роботі зі студентською молоддю та підготовці висококваліфікованих наукових кадрів.

Дмитро ФРЕЇК (Комісія фізики НТШ, Івано-Франківський осередок НТШ) — доктор хемічних наук, професор, завідувач кафедри фізики і хемії твердого тіла, директор Фізико-хемічного інституту ДВНЗ „Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника“, голова Фізико-хемічної комісії Івано-Франківського осередку НТШ. Він — ініціатор і організатор проведення відомих міжнародних конференцій з фізики і технології тонких плівок. Д. Фреїк — автор понад 700 відомих наукових видань, серед яких 8 монографій, 25 навчальних посібників та підручників, авторських свідоцтв і патентів, головний редактор наукового журналу „Фізика і хімія твердого тіла“. Підготовив 46 докторів і кандидатів наук. Заснував наукову школу з напряму тонкоплівкового матеріалознавства. Нагороджений медаллю РАН „Академік Курнаков Микола Семенович“, Міжнародним грантом Дж. Сороса, обраний дійсним членом Нью-Йоркської академії наук, академік Міжнародної термоелектричної академії.

Петро ЯСНІЙ (Комісія механіки НТШ, Тернопільський осередок НТШ) — доктор технічних наук, професор, ректор Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, голова Інженерно-технічної комісії Тернопільського осередку, директор Центру інформаційних технологій, входить до складу ради Західного наукового центру НАН України і МОН України, член Європейського товариства з цілісності конструкцій, член правління Українського товариства з механіки руйнування, голова спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських дисертацій. Є головним редактором наукового журналу „Вісник Тернопільського національного технічного університету“, членом редколегій низки наукових журналів установ НАН України, а також міжнародного журналу „The Open Mechanical Engineering Journal“. Він опублікував 270 наукових праць, у тому числі 2 монографії та 12 патентів на винаходи. Під його керівництвом у 2011 р. створено науковий парк при ТНТУ та наукову школу. Є керівником низки міжнародних освітніх і наукових проектів.

ІНСТИТУТ КОЛЕКЦІОНЕРСТВА УКРАЇНСЬКИХ МИСТЕЦЬКИХ ПАМ'ЯТОК ПРИ НАУКОВОМУ ТОВАРИСТВІ ім. ШЕВЧЕНКА

(До 10-річчя від заснування)

Від початку роботи Інституту колекціонерства українських мистецьких пам'яток при НТШ минуло десять років. Створений Інститут на підставі рішення Президії НТШ у Львові (протокол № 3 від 21 травня 2003 р.) та зборів співзасновників Інституту (протокол № 1 від 29 травня 2003 р.), функціонує на правах секції НТШ у Львові. Заснований з ініціативи групи львівських колекціонерів та науковців з метою популяризації творів українського мистецтва, залучення приватних колекціонерів у поле виставкової та видавничої діяльності, до тіsnішої співпраці з музеями та мистецтвознавцями. Інститут колекціонерства працює на громадських засадах, не маючи жодного фінансування, окрім добровільних пожертв. За десять років своєї праці він організував ряд виставкових та видавничих проектів, які відзначалися на „Форумі видавців“ (Львів, 2012), конкурсі „Книжка року“ (Київ, 2012), мали резонанс у львівській та загальноукраїнській пресі, на телебаченні.

Інститут колекціонерства, зокрема, організував такі проекти, як виставки творів із приватних збірок „Роман Сельський — 100“, творів народного мистецтва (Музей релігії у Львові та філіал цього музею в Червонограді, Історико-етнографічний музей „Бойківщина“ в Самборі), виставка, присвячена визвольним змаганням (Музей етнографії, Львів), виставка видань Інституту колекціонерства до 10-річчя діяльності (Музей книги та друкарства, Київ). Інститут брав участь у виставках творів Романа Петрука та львівської художньої школи (Галерея НюАрт, Київ), виставках творів Івана Труша та Олекси Шатківського (до 100-літнього ювілею) в Національному музеї у Львові ім. А. Шептицького, творів Маргіти Сельської в Львівській галереї мистецтв та багатьох ін. Інститут постійно бере участь в засіданнях

Комісії образотворчого та ужиткового мистецтва НТШ, його члени публікуються в пресі, „Віснику НТШ“, мистецьких виданнях тощо.

Окремо слід відзначити видавничу діяльність Інституту. За десять років видано понад 30 мистецьких альбомів. Серед них такі, як „Українська ікона з приватних збірок“ (спільний проект

з видавництвом „Родовід“), „Іван Труш“, „Маргіта Сельська“, „Олекса Сміх-Шатківський“, „Володимир Патик“, „Леопольд Левицький“ (спільний проект з видавництвом „Родовід“), ряд альбомів про Романа Сельського. Започатковано серії мистецьких видань про українських колекціонерів (Іван Гречко) та про твори українського мистецтва з приватних збірок. 2007 р. вийшов друком альбом „Українські січові стрільці. Мистецька спадщина“ (спільний проект з НМ

Співробітники Інституту колекціонерства мистецьких пам'яток при Науковому товаристві ім. Шевченка на виставці в Національному музеї ім. А. Шептицького.
Стоять зліва направо: Тарас Лозинський, Любомир Яремчук, Юрій Юркевич, Оксана Романів-Тріска, Левко Тріска, Роксоляна Лозинська, Ігор Завалій, Роман Петрук, Олесь Валько, Ярослав Лемік. Львів, 2008 р.

у Львові). В 2010—2012 рр. видано у великому форматі твори відомих українських художників: Олекси Новаківського (альбоми найкращих творів), Михайла Бойчука (альбом-каталог збережених творів), Анатоля Петрицького (театральні строї та декорації зі збірки Музею театрального, музичного та кіномистецтва України).

2008 р. альбомом „Народна ікона на склі“ Інститут започаткував видання нової серії про українське народне мистецтво. У цій серії вийшло сім високоякісних мистецьких альбомів, які за задумом членів Інституту колекціонерства становлять лише частину унікального видавничого проекту „Енциклопедія українського народного мистецтва“:

— Народна ікона на склі / Упоряд. Оксана Романів-Тріска.— Львів, 2008.— 368 с.

— Гуцульські та покутські свічники-трійці / Упоряд. Ю. Юркевич.— Львів, 2008.— 376 с.

— Дерев'яна скульптура Галичини XVII—XIX ст. / Упоряд. Ю. Юркевич.— Львів, 2010.— 376 с.

— Гуцульські художні вироби з металу кін. XVIII — поч. ХХ ст. / Упоряд. О. Валько.— Львів, 2011.— 376 с.

— Мальована кераміка Косова і Пістиня XIX — початку ХХ століття / Упоряд.: Г. Івашків, Т. Лозинський.— Львів; Київ, 2012.— 408 с.

— Царські врата українських іконостасів. Альбом / Упоряд. Ю. Юркевич.— Львів; Київ, 2012.— 386 с.

— Жіноча сорочка Борщівсько-Заставнівського Придністров'я. Альбом / Упоряд.: Л. Булгакова-Ситник, Т. Лозинський.— Львів; Київ, 2013.— 336 с.

Роботи для репродукування названих мистецьких видань надавали як приватні колекціонери, так і музеї, в яких зберігаються унікальні мистецькі твори. У всіх виданнях до коментарів або вступних статей заликалися знані і кваліфіковані мистецтвознавці — спеціалісти в конкретних ділянках мистецтва. Тому видані Інститутом книжки є не просто альбомами, а й науковими каталогами, що містять серйозні розвідки про названі розділи професійного та народного мистецтва і високоякісні репродукції найбільш цікавих та оригінальних творів.

Всі десять років Інститут очолює Ігор Завалій. Активно працює його заступник, відомий львівський колекціонер Тарас Лозинський. Нові теми для видавничих проектів підбирають співробітники Інституту Юрій Юркевич, Олесь Валько, Оксана Романів-Тріска, Любомир Яремчук; беруть участь в проектах Інституту львівські колекціонери Андрій Цибко та Олександр Молодий, а також відомий київський мистецтвознавець Едуард Димшиць, народний депутат Ігор Гринів, відомий галерист Микола Білоусов. Широке коло прихильників Інституту, які фінансово підтримують його видавничі проекти, утворили неформальне об'єднання „Фундація мистецької книги“. Майже всі видавничі проекти реалізовані у співпраці з дизайнером книг Андрієм Кісем та з видавцем Павлом Сачеком (видавнича фірма „Оранта“, пізніше „Майстер книг“).

Відзначаючи 10-річчя Інституту колекціонерства можна підсумувати, що ідея створення такого громадського об'єднання виявилася продуктивною. Водночас слід зазначити, що ця продуктивність не була би реалізована без праці та самопосвята як членів цього об'єднання, так і його симпатиків. Сподіваємося, що плідна співпраця Інституту колекціонерства та його прихильників буде успішно продовжуватися і ще раз порадує нас цікавими видавничими та виставковими проектами.

Ігор ЗАВАЛІЙ

Мистецькі видання серії „Українське народне мистецтво“ (2008—2013)
Інституту колекціонерства українських мистецьких пам'яток при Науковому товаристві ім. Шевченка

ПРЕЗЕНТАЦІЇ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ „НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМЯНІ ШЕВЧЕНКА”

Пряшів (Словаччина). Перша міжнародна презентація Енциклопедії НТШ відбулася 19 березня 2013 року в м. Пряшеві (Словаччина). Ідея проведення цього заходу, який ініціювали українські та словацькі НТШівці, здобула підтримку й офіційного патронату Генерального консульства України у Пряшеві, урізноманітнивши цю культурну програму відзначенням Шевченківських днів. Презентацію організували викладачі та студенти Інституту русистики, україністики й славістики, а також працівники Центру україністики. Згадані інституції діють як структурні складові філософського факультету Пряшівського університету, керівництво якого (декан Василь Глухман) сприяє поширенню, поглибленню й зміцненню українознавчих ініціатив на словацькій землі.

Представлення енциклопедичного видання „Наукове товариство ім. Шевченка“ стало базовою складовою літературного вечора „Струни Кобзаревого серця“, який тривав упродовж кількох годин у приміщенні головного академічного корпусу. Інформаційну підтримку цій події забезпечили головний редактор тижневика „Нове життя“ Мирослав Ілюк у супроводі словацького телебачення SVT-2. Завдяки цим організаціям був здійснений документальний відеозапис.

На початку зустрічі з привітанням виступила доцент кафедри україністики Любиця Бабота, з окремим словом звернулася до присутніх Генеральний консул України, професор Ольга Бенч.

Про основні етапи інституційної та дослідницької діяльності найстаршої української громадської інституції — Наукове товариство ім. Шевченка — доповіла секретар Комісії семіотики соціально-культурних процесів матірного НТШ у Львові Ореста Лосик. Вона наголосила, що праобразом заснування НТШ виступає просвітницька діяльність, подібно як в європейських країнах першої половини XIX ст. національні Матиці (сербська, чеська, словацька, хорватська). Тому написання історії цієї загальноукраїнської інституції, яка діє впродовж 140 років, у формі енциклопедії має глибоке соборне значення. Крім того, різноманітні спадщини НТШівських сподвижників вражасяє видачним доробком, засягом і глибиною опрацьо-

ваної наукової проблематики, що створює досконалій фундамент для синтезованого упорядкування цілісного образу функціонування цієї інституції і в світовому масштабі. У виступі було представлено концепцію формування енциклопедичних видань в історичній ретроспективі, починаючи від перших стародавніх термінологічних словників й завершуєчи новітньою віртуальною Вікіпедією. Для слухачів зроблено оглядовий тематичний екскурс щодо попередніх проектів українських енциклопедій, зокрема тих, які надзвичайними, з огляду на ідеологічні репресії, зусиллями НТШівців формувалися у ХХ ст. за редакціями М. Грушевського, І. Раковського, М. Скрипника, І. Мірчука та В. Кубійовича.

Доповідочка наголосила також на унікальному значенні зібраного, відповідно систематизованого й проілюстрованого більше, ніж тисячою тематичних ілюстрацій, матеріалу першого тому презентованої енциклопедії „Наукове товариство ім. Шевченка“, серед дописувачів якої є академік Микола Мушинка, а до співпраці над наступними томами залучені співробітники різних академічних та архівних установ Брatislavи й Праги.

Кожна вміщена в

Енциклопедії стаття, включно зі списком першоджерел і переліком використаної літератури, містить цінну наукову новизну для усіх, в тому числі закордонних україністів й дослідників національного епосу у його культурно-ментальніх, інтелектуальних, мистецьких, соціально-політичних, історичних проявах. Присутніх (а серед них — місцеві освітяни, очільники українського консульства, представники українсько-русинської громади Словаччини та пряшівські НТШівці Юрій Бача, Михайло Штець, Михайло Роман) особливо зацікавили „словачькі“ акценти з-посеред 248-х вміщених гасел.

Другою частиною міжнародної зустрічі стала літературно-музична композиція за найвідомішими поетичними творами Тараса Шевченка, підготовлена студентами україністики різних років навчання. Одягнені у вишиванки, вони декламували (в тому числі у білоруських та російських переводах) уривки поем „Катерина“, „Гайдамаки“, „Наймичка“, „Сон“ та ряд віршів із різних етапів творчості Кобзаря.

Президія презентації Енциклопедії „Наукове товариство імені Шевченка“ в Словаччині.
У президії зліва направо: Ольга Бенч, Ореста Лосик (доповідац.).
Пряшів, 19 березня 2013 р.

Проведений захід підтверджив плідність тяглої співпраці українського материного Товариства з крайовими товариствами НТШ у Словаччині та у всьому світі, адже подібні наукові та культурні ініціативи мають організаційну мотивацію для

різновікової місцевої національної громади. Водночас їх реалізація на відповідному професійному рівні збільшує гроно іноземних симпатиків українства.

Ореста ЛОСИК

*

*

Львів (Україна). 20 червня 2013 р., у конференц-залі Наукового товариства ім. Шевченка відбулась презентація першого тому Енциклопедії „Наукове товариство ім. Шевченка“. Засідання зібрало велику кількість науковців, і не лише членів Товариства. Це неординарна подія у житті Товариства.

Із вступним словом виступив голова НТШ Олег Купчинський. Він відзначив, що „презентація, тобто докладне ознайомлення із першим томом Енциклопедії НТШ, а також з її авторами, приемний для наукової громадськості захід. Приємний і тому, що репрезентуємо книжку, виконану не деінде, а в НТШ. Загалом наша презентація дещо запізнилася — її обговорювали уже у Пряшеві та США.

Задум створення цієї книжки жеврів ще у 1990-х рр., але тоді не було можливостей розпочати над нею роботу“.

У своєму слові О. Купчинський також перелічив причини, які спонукали до створення Енциклопедії, зазначаючи, що „Наукове товариство ім. Шевченка — найстарша українська установа. Без енциклопедії нам важко буде написати історію Товариства; з НТШ пов’язана діяльність низки відзначних науковців різних галузей, починаючи від 1873 р., які виділяються винятковим розумінням і жертовністю для Товариства. З НТШ пов’язана організація наукових шкіл і формування багатьох напрямів наукової праці його членів; НТШ — це наукова інституція із чіткими державними підходами. Товариство є спільним утворенням інтелігенції Східної і Західної України“.

Голова НТШ також зауважив, що Енциклопедія „Наукове товариство ім. Шевченка“ — це відомче видання одного товариства, хоч за змістом значно ширше, бо розкриває взагалі явища культури, України і її контакти зі світом під різним оглядом.

У дискусії взяли участь Ю. Головач, Я. Довгий та Р. Кирчів. Роман Кирчів, зокрема, відзначив, що робота справді вражає. Із неї „ми бачимо, що НТШ в своїй діяльності акумулювало все, що було в гуманітаристиці. Олег Купчинський як відповідальний редактор із різних галузей наук включає багато статей, які показують, з ким контактувало Товариство. Ця книжка не повторює жодної енциклопедії, навіть у частині бібліографії“. Вчений також вніс пропозицію щодо фор-

мування концепції енциклопедії для наступних поколінь видавців.

Виступала також Мирослава Ковбуз, яка нахолосила, що „Енциклопедія „Наукове товариство ім. Шевченка“ — не що інше, як важливий рукоутворний пам’ятник НТШ. Перший том має 248 гасел і 1200 ілюстрацій. Знайти ці ілюстрації — неймовірно важка праця, адже вони непересічні.

На жаль, працюючи над першим томом, ми втратили такі особистості, як Я. Дащекевич та О. Мороз.

Якщо ж говорити про бібліографію і добір статей, то це вдало продуманий аспект книжки. Треба будувати цю Енциклопедію через покоління. Олег Антонович сказав, що Е НТШ — це наша історія міжнародних наукових зв’язків. У цьому контексті можна навіть простежити міграцію українських ідей по світі. Впевнена, що нині і в майбутньому будемо підтримувати працю над виданням“. Наприкінці М. Ковбуз внесла пропозицію щодо скорочення гасел великого розміру, розповсюдження наперед списків гасел у комісіях, а також подякувала за цю фундаментальну працю голові Товариства Олегові Купчинському, Олександру Савулі та Наталії Федорак, які її редактували.

В обговореннях взяв участь також Роман Пляцко.

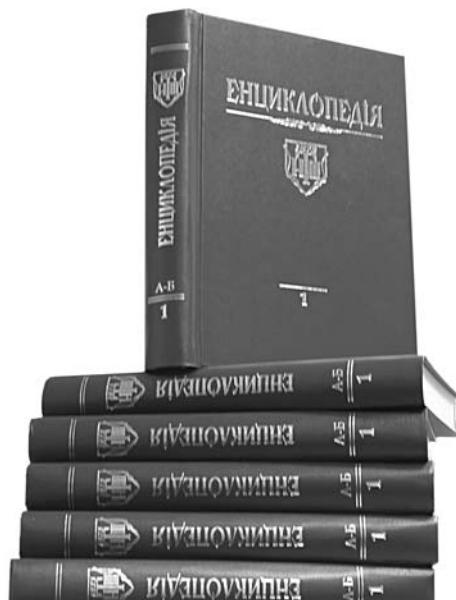
На тему обсягу гасел із Мирославою Ковбуз дискутував Богдан Ковалів. Крім того, він висловив думку, що „через щонайбільше п’ять—сім років вийде у світ перших 5 томів, а коли з’являться ці томи, то нові покоління продовжуватимуть її саме в такому ж руслі. Роль виконавця і диригента для інших (О. Купчинського) величезна. Якби він не був занадто вимогливим, то не було б такої Енциклопедії. Тому бажаю йому здоров’я“.

Про історію створення Енциклопедії говорив також Роман Кушнір.

На завершення Олег Купчинський подякував усім учасникам презентації та побажав успіхів у подальшій праці.

Загалом із відгуків про Енциклопедію „Наукове товариство ім. Шевченка“ можна зробити висновок, що вона є і залишається унікальною і першою значною працею про Товариство. Сподіваємось, що вона займе почесне місце серед енциклопедичних видань та надбань науки і культури взагалі.

Ірина КАСЬЯНЕНКО

Загальний вигляд першого тому Енциклопедії „Наукове товариство ім. Шевченка“

ЖЕРТВОДАВЦІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ім. ШЕВЧЕНКА У 2013 РОЦІ

Від імені управи та Президії НТШ складаю щиру подяку жертводавцям, які відгукнулися на наш заклик надати допомогу для продовження наукової праці нашої найстаршої наукової установи — НТШ в Україні. У час, коли Україна була поділена між Росією та Австрією, з'являється задум створити НТШ як першу громадську інституцію, яка мала стати національною академією наук. Так було тоді у багатьох недержавних слов'янських країнах. Товариство постало 1873 р. у Львові як перша наукова україномовна інституція України. Сприяли цьому українські діячі зі Східної України — Олександр Кониський, Дмитро Пильчиков, Михайло Жученко, а особливо Єлизавета Скоропадська-Милорадович, до яких долучилися 32 жертводавці з Галичини. Вони стали офіційними засновниками Товариства.

Появу НТШ з ентузіазмом сприйняла українська громадськість. У Товаристві для подальшого розгортання праці, передусім видавничої і навчання молоді, було згромаджено понад 13 доброчинних фондів (Фонди П. Пелехина, Т. Дембіцького, Д. Мордовця, О. Кониського, А. Бончевського та ін.), на базі яких НТШ розгортало свою діяльність і зробило вагомий внесок у розвиток національної науки. Так тривало до 1914 р. Під час Першої світової війни більша частина названих фондів, на жаль, втрачена, решта — 1939 р., коли у Товариства відібрали все майно, а 14 січня 1940 р. його ліквідовано. Тоді, як відомо, частина його членів на чолі з головою І. Раковським опинилася за кордоном і 1947 р. відновила НТШ у Західній Європі; частина, яка залишилася в Україні, припинила її, побоюючись за своє життя, а іншу було знищено (зникли безвісти Роман Зубик, Карло Коберський, Кость Левицький, Володимир Старосольський і Кирило Студинський).

1989 р. відроджується НТШ у Львові завдяки активним заходам професорів вишів і АН УРСР Романа Кучера, Ярослава Підстригача, Євгена Гладишевського, Володимира Панасюка, Олега Романова та інших, а також краївих товариств НТШ в Європі, США, Канаді та Австралії. Слід відзначити ініціативу тодішнього голови та секретаря НТШ Америки (США) Ярослава Падоха і Леоніда Рудницького, голови НТШ Канади Богдана Стебельського, які допомогли в науково-організаційному аспекті відродження Товариства і створили для діяльності НТШ у Львові (1991—1992) грошовий стабілізаційний фонд. Він понад 20 років слугував НТШ для наукової праці Товариства в Україні (з певними доповненнями) включно до 2010 р. За весь цей час НТШ, на жаль, не удостоїлось державної підтримки для своєї праці, незважаючи на всі звернення до уряду України різних каденцій, хоч Товариство було від початку і є досі уstanовою, яка працює для національної науки. Державні чинники України не розуміють вагомої його праці і не підтримують НТШ (протягом 1990—2013 рр. Товариство провело десятки наукових конференцій, симпозіумів, академій, видало бл. 900 книжок, численні періодичні видання). Чи не соромно, щоби наукова уstanова, котра успішно діяла впродовж багатьох років і діє сьогодні (цього року НТШ святкує 140 років від заснування) у незалежній Україні, яка пережила різні режими, мала проблеми із фінансуванням? Чому таке мачушине трактування НТШ в Україні? — не відомо нікому...

Ще раз щиро дякую від імені управи та Президії НТШ за Ваше розуміння ролі і значення Товариства для національної культури і даровані гроші для продовження наукової праці матірного НТШ в Україні.

Список осіб-жертводавців доброчинних внесків для НТШ в Україні за 2013 р.:

Михайло Андрейчин — 500 грн.; **Богдан Андрушків** — 500 грн.; **Роман Базилевич** — 1000 грн.; **Григорій Возняк** — 500 грн.; **Богдан Головин** — 500 грн.; **Олександра Дацішин** — 500 грн.; **Ярослав Довгий** — 500 грн.; **Ольга Заставецька** — 500 грн.; **Мирон Кипріян** — 1500 грн.; **Богдан Ковалів** — 500 грн.; **Мирослава Ковбуз** — 500 грн.; **Любов Петрух** — 1000 грн.; **Роман Пляцко** — 500 грн.; **Богдан Посацький** — 2000 грн.; **Богдан Пташник** — 1000 грн.; **Михайло Саврук** — 1000 грн.; **Феодосій Стеблій** — 1000 грн.; **Олег Шаблій** — 1000 грн.

Усього на 20 вересня 2013 р. у касу НТШ надійшло 14 500 грн.

Дякую!

Олег КУПЧИНСЬКИЙ, голова НТШ в Україні

СТАТТІ ТА ПОВІДОМЛЕННЯ

ПРАВДА ЯК SACRUM У ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА¹

Правда як чинник суспільного поступу — це провідний елемент романтичного світогляду, що поєднував прагнення пізнати правду з потребою створювати нові ідеали й норми цінностей, нову звичаєвість, нову мораль, нову модель людини. Зразковими вважалися, зокрема, патріотично-подвижницькі та морально-християнські постаті й образи. Проте для піднесення цих ідеалів і прагнень до рівня з епохою була потрібна самосвідомість, джерелом якої є саме правда. Перевага чинника самосвідомості закладає початок процесу пізнання правди. Ось чому у девізом Тараса Шевченка були слова з Євангелія від св. Іvana (8,32): „І ви пізнаєте правду і правда визволить вас“.

Отже, сила джерела правди є великою, адже романтики, пізнаючи її, усвідомлювали, що світом править право сильнішого, яке поневолює нації, політико-мілітарний інтерес держави, деградуюче суспільство, несправедливість, байдужість, облуда й омана, яких люди не повинні приймати, а отже, мають право збунтуватися проти такого порядку світу і взяти у свої руки відповідальність за долі нації і людства загалом.

У колі українських романтиків найпослідовнішим виразником такої ідеї був Тарас Шевченко, який представив найбільш філософськи вивершений синтез ідеї правди і визвольних прямувань у довершенні поетичній формі. Крім того, він був відомий у широких колах як „геніальний кобзар“ і „народний пророк“, який відважно проголосував, що в світі немає правди, що її розтоптано, закуто в кайдани, споено і п’яну приспано:

Кати знущаються над нами,
А правда наша п’яна спить.
Коли вона проакнеться?
Коли одпочити
Ляжеш, боже, утомлений?
І нам даси жити!
Ми віруєм твоїй силі

Тарас Шевченко. Автопортрет

*I духу живому.
Встане правда! встане воля!
І тобі одному
Помоляться всі язики
Вовіки і віки.
А поки що течуть ріки,
Кроваві ріки!*²

Знаменно, що в поемі „Кавказ“ разом зі створенням катастрофічної картини людського поневолення і падіння (картини як засобу суспільної педагогіки) поет маніфестує впевненість і віру в неминучість перемін, у перемогу правди й волі. Адже, пізнаючи правду, людина доростає до волі. Це і є фундаментальний засновок історіософських концепцій Шевченка.

У цій романтичній ідеї втілюється візія суспільного прогресу, яка формувалася у процесі ідейної радикалізації конспіраторів XIX ст. Звідси в їхніх поглядах особливе місце займали етичні проблеми, принципи християнської моралі і взагалі християнство, розуміння традиції як джерела національної свідомості, що пов’язується з вибором таких історичних і народних елементів, де найвиразніше проявляється національний характер, „ідея нації“, історична роль суспільних сил і чинників, які становлять національну спільноту, право репрезентувати її та бути ідейним провідником. У такому контексті добре видно, чому саме особливо привабливою метою романтичної „поезії історії“ стало розкриття історичної правди, пошуки її таємниць, указування на її геройчні мотиви, шляхетні поривання та великі злочини, прояви зради й відступництва, патріотичні постави та болісний розбрат.

У знаменитому творі „І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм в Україні і не в Україні мое дружнєє посланіє“ Т. Шевченко висловив цю думку в манері й тональності, що нагадують пристрасний тон пророцтв Єремії:

¹ Ця стаття опублікована у збірнику: Козак С. Шевченкознавчі та порівняльні студії.— К., 2012.— С. 40—56. Першодрук: *Sacrum w literaturach słowiańskich*.— Lublin, 1977.

² Шевченко Т. Кавказ // Шевченко Т. Повне зібр. тв.: У 6 т.— К., 2003.— Т. I.— С. 343—344.

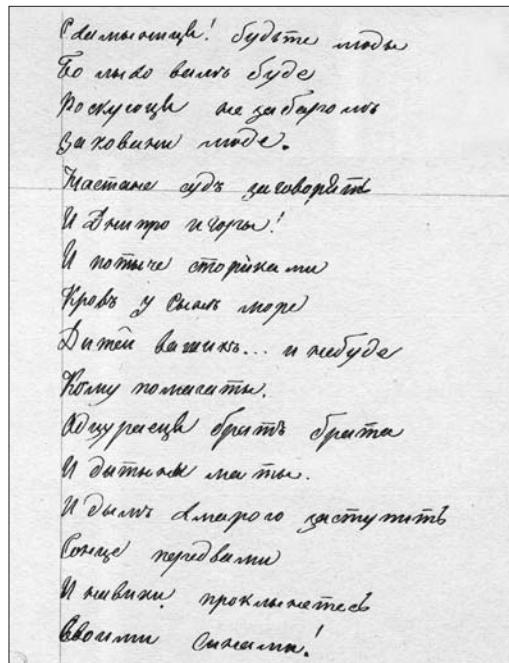
У нас воля виростала,
Дніпром умивалась,
У голови гори слала,
Степом укривалась!
Кров’ю вона умивалась,
А спала на купах,
На козацьких вольних трупах!
Окрадених трупах!
Подивіться лишень добре,
Прочитайте знову
Тую славу. Та читайте
Од слова до слова,
Не мінайте ані титли,
Ніжче тії коми,
Все розберіть... та й спитайте
Тойді себе: що ми?..
Чий сини? яких батьків?
Ким? за що закуті?..
То й побачите, що ось що
Ваші славні Брути:
Раби, підніжки, грязь Москви,
Варшавське сміття — ваші пани,
Ясновельможній гетьмані.
Чого ж ви чванитеся, ви!
Сини сердешної України!
Що добре ходите в ярмі,
Ще лучче, як батьки ходили.
Не чваньтесь, з вас деруть ремінь,
А з іх, бувало, й лій топили³.

Годі обмежуватися констатацією, що Шевченко — це сповідник і оборонець правди, апостол волі. Яке разюче доскіпування до правди шляхом викриття „своїх“ фарисеїв, сервілістів, фальшивих патріотів, жорстокостей історії, страждань, яких вона завдавала народові. І саме тому в історіософічному мисленні поета не було розбіжностей між мотивами (ідеями) національними і загальнолюдськими: патріотизм і революційність гармонійно поєднувалися в них. Тому не буде перебільшенням, що романтичну революційність, демократизм Шевченка слід поставити на чільне місце в загальній боротьбі народів Європи проти деспотизму монархів, проти гнобителів божих та природних прав, а особливо проти гнобителів свободи та правди, фінал яких поет зображенував як невідстороненість справедливої кари за злочини:

Схаменіться! будьте люди,
Бо лихо вам буде.
Розкуються незабаром
Заковані люде,
Настане суд, заговорять
І Дніпро, і гори!
І потече сторіками
Кров у сине море
Дітей ваших... і не буде
Кому помагати.
Одцуряється брат брата
І дитини мати.
І дим хмарою заступить
Сонце перед вами,
І навіки прокленаєтесь
Своїми синами!⁴

Представлена тут пророча візія кривавої революції, що міститься в посланні „І мертвим, і

живим...“ — це характерний для українського романтика прояв солідарності з духом та ідеями Французької революції, а також проекція козацько-гайдамацьких повстань і бунтів, відомін яких

Уривок автографа Т. Шевченка поеми „І мертвим, і живим, і ненародженним землякам моїм в Україні...“ 1845 р.

лунав у геройчних думах та історичних піснях, на сторінках козацьких літописів (особливо „Історії Русів“), що становили джерело патріотично-визвольної поезії Тараса Шевченка. І саме ця поезія пропонувала київським конспіраторам модель борця за волю, для них вона була найкращим втіленням правди, якій вони хотіли служити, у ній бачили свій шлях, символ долі народу й знамення часу. Правда також слугувала ідейно-моральною програмною платформою Братству.

Зі свідчень на слідстві та пізніших спогадів кирило-мефодіївців відомо, що поезія Шевченка відіграла величезну роль у патріотичному і демократичному вихованні молодого покоління української інтелігенції. Його вірші, як із „Кобзаря“ 1840 р., так і ще не надруковані, були поширені в численних рукописних копіях по всій Україні, стаючи ніби загальнюю власністю, їх декламували напам’ять у різних товариствах, гуртках, вони скрізь будили палке схвалення й ентузіазм.

Очевидно, найкращий в колі конспіраторів, Шевченко для декого був проповідником „душі народу“, „геніальним кобзарем“, „натхненним пророком“, „співцем свободи“, „охоронцем правди“. На Тараса Шевченка, згадує Куліш, дивилися всі наші брати, як на якийсь небесний світильник, і се був погляд праведний. Озираючись назад, можемо сказати без блюznірства про його великий, хоч і пригашений певними обставинами дух: „Він був світильником, що горів і світив“. Шевченко з’явився посеред нас як „видиме оправдання нашого натхнення звиш. Не інакше ми про себе, ба

³ Шевченко Т. І мертвим, і живим, і ненародженним землякам моїм в Україні і не в Україні мое дружнє посланіє... // Шевченко Т. Повне зібр. тв.: У 6 т.— Т. I.— С. 351—352.

⁴ Там само.— С. 349—350.

і християнськім смиренні своїм, думали. Скажу більше: коли б ми так не думали, то й не знялися би вгору до великого задуму видвигнути рідну націю з духовного занепаду, а українського кріпака з неволі духовної і соціальної⁵.

Важко дати більш влучну характеристику. Це переконливе свідчення цінне й тим, що вийшло з-під пера поета, який згодом прагнув стати суперником Шевченка у „пануванні над умами“. Крім того, Кулішеві слова правди передають духовне піднесення серед братчиків та враження від знайомства з притягальним своєю силою визнаним „апостолом правди“.

Тож придивімось докладніше до цієї сили його поезії, що так приманювала, збуджуючи уяву кирило-мефодіївців, мала вирішальний вплив на їхню жагу до правди, патріотичні почуття, звернення до християнства, демократизацію світогляду, політично-конспіртивну діяльність і республіканські настанови.

Отже, задумуючись над Шевченковим „Євангелієм правди“, слід спершу зазначити, що воно вміщається в основній формулі романтичної історіософії — історіософії свободи. Слов'янські романтики трактували її по-різному, але щодо Шевченка слід пам'ятати про своєрідність української національної історії, про час, коли народ був позбавлений самостійного буття і, поділений між сусідами, боровся за своє існування, прагнучи добитися свого місця серед інших вільних націй.

Ота боротьба за вихід поза статус етнічної групи, за право бути нацією була чи не найсильнішим чинником, що об'єднував суспільство і тому мусив перейти в сферу суспільної свідомості й міцно в ній укоренитися, становлячи його національний і культуротворчий фундамент. Ось яким чином ідея боротьби за самостійність набула підметовости, стала способом буття нації та її духовної інтеграції, суспільною свідомістю її окремішності, а також джерелом формування історичної свідомості й національної думки з історіософськими концепціями включно.

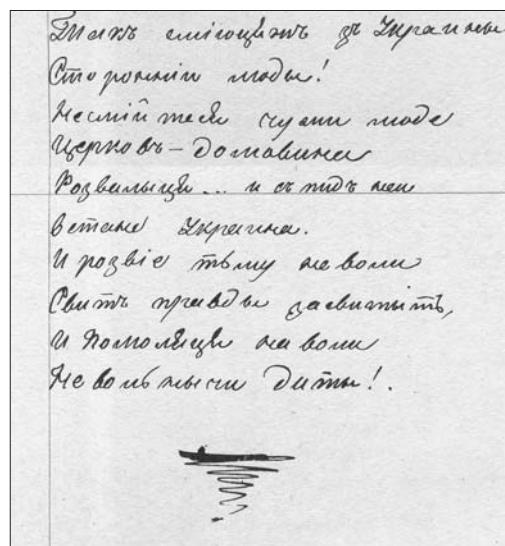
Добре розуміючи сповнену драматизму історію народу і його складну ситуацію, Шевченко всю свою увагу зосередив на ідей правди й волі, констатуючи водночас, що в тому несправедливому, далеко недосконалому, химерному та сповненому протилежностей світі люди відповідають за все, отже, не лише за політичний устрій і моральний лад народів, але й за влаштування світу взагалі. Це своєю чергою приводило романтикам до висновку про право кожного народу на самовизначення, що оте дане народам право жити є найбільшим Божим даром, отже, боротьба за самостійність — це просто виконання волі Провидіння, а також повернення народам їхньої потоптаної людської гідності й правди, бо ж їх втрата або відступництво від них становлять перший крок до втрати свободи.

Таке становище випливає не тільки з ідейних засад романтичної історіософії, але й зі сутності поетичного мислення Шевченка. Своїми коренями воно сягає глибоко в мову та зміст Біблії, „Історії Русів“, духовних віршів і козацьких літописів, фольклору, зокрема епічних пісень та поетичних голосінь, класичної літератури, творів „пророків щасливих світів“, польської романтичної поезії,

творів А. Міцкевича, С. Гощинського і Й.-Б. Залеського, а також літератури декабристів і революційної пропаганди тогочасної Європи. Це виражено у багатьох поетових творах, заснованих на біблійних мотивах, зокрема на наслідуваннях пророцтв Ісаїї, Єзекіїля, Давидових псалмів та сповнених метафоричних і політичних натяків у таких філософських і політичних текстах, як „Кавказ“, „Єретик“, „Сон“, „Великий лъх“, „Розрита могила“, „Чигрине, Чигрине“, „І мертвим, і живим...“ та „Стойте в селі Суботові...“, де читаємо:

Так сміються ж з України
Сторонній люди!
Не смійтесь, чужі люди!
Церков-домовина
Розвалиться... і з-під неї
Встане Україна.
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти!..⁶

Цей фрагмент зацитовано не лише тому, щоб указати на концепцію пророцтва українського романтика і де поет ототожнюється з пророком, але й для того, щоб вказати на безпосередній зв'язок Шевченка з „Історією Русів“ (де вперше дуже промовисто підкреслено месіанське призначення України) та на біблійну інспірацію і засоби поетової образності. Шевченко впевнений, що Україна гідна тієї величної місії. Адже у творі представле-

Уривок автографа Т. Шевченка
поеми „Великий лъх“. 1845 р.

но „руїни України“, її страждання і пограбування, зbezчещення гетьманської садиби й Суботівської церкви — все це на сторінках Шевченкової поезії становить символ сплюндрованої України, яку гетьман Хмельницький „віддав російським царям“. Але, йдучи за біблійним мотивом, романтики вірили, що Провидіння, яке править історією, винагородить страждаючих: їм „буде дано царство небесне“, а батогом Божого гніву буде майбутня революція, котра розвіє темінь української неволі та „запалить світло правди“.

⁵ [Куліш П. О.] Хуторна поезія.— Львів, 1882.— С. 9.

⁶ Шевченко Т. Великий лъх // Шевченко Т. Повне зібр. тв.: У 6 т.— Т. I.— С. 328.

Тут ми підійшли впритул до істотної риси історичної уяви Шевченка, тобто його захоплення апокаліпсисом, схильністю (на що вже звернено увагу) проявляти визвольну силу правди в образах кривавої революції. Вводячи у свою історіософську схему есхатологічні мотиви, Тарас Шевченко поступово наближається до євангеліста, який сповіщає відродження людства саме через падіння, бо ж, елімінуючи всяке лихо, що випливава з гріха й недосконалості, можна домогтися радикальної зміни людського буття і самої людини. Отже, це і є своєрідне повернення людям їхнього непізнаного „світла“ їхньої природи, а природа людини — це „бути вільним“.

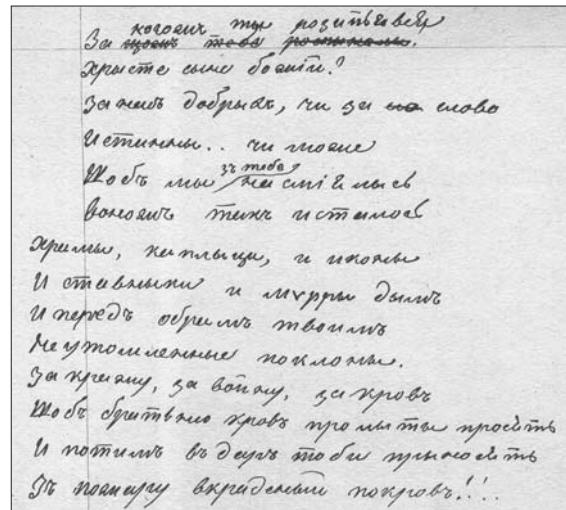
Крім цих аспектів месіанського мислення і думок, які виводилися з чітко сформульованої Ж.-Ж. Руссо традиції філософії людських і природних законів, Шевченка інспірували тодішні демократичні та радикальні ідеї, включно з характерною для мислителів XIX ст. центральною ідеєю fixe: створити нову моральну істоту, людину наскрізь моральну, а через неї і завдяки їй — перетворити чи заново створити народи. Ця ідея та вимріяний ідеал морального ладу в історії народів, який випливав із неї, були причиною романтичного бунтарства і незгоди на статус quo.

Однак пов'язування ідеї свободи з моральною суттю людини, її суспільно-політичним кодексом, стало найтяжчою поетовою мукою, завдало безліч горя, сумнівів, розчарувань і водночас наблизило Шевченка до відомого твердження Руссо про неминучий систематичний занепад людства, чим позначена його історія від найдавніших часів аж до сучасності. У „Кавказі“, одному з найбільш інтелектуально глибоких творів, український історіософ, вступаючи на прю з Богом, запитує:

За кого ж ти розіп'яєшся,
Христе, сине божий?
За нас, добрих, чи за слово
Істини... чи, може,
Щоб ми з тебе насліялись?
Воно ж так і сталося.
Храми, каплиці, і ікони,
І ставники, і мірри дим,
І перед образом твоїм
Неутомленіє поклони.
За кражу, за війну, за кров,
Щоб братню кров пролити, просять
І потім в дар тобі приносять
З пожару вкрадений покров!⁷

Міра історіософічного узагальнення і поетично-го згущення образу досягає тут небувалих вершин. У творчості поета досить багато таких строф, де у діалозі з Богом романтичний бунтівник ставить „трудні“ запитання. Значна частина шевченкознавців скрупульзно вписувала такі рядки і подавала як приклад поетового атеїзму. Не треба особливої проникливості, щоб збагнати, що ніякого стосунку до атеїзму вони не мають: це найчастіше заперечення православ'я як офіційної релігії царського режиму, отже, навіть не брак лихоїволі супроти Бога, а тим більше, не богохульство (хоча в Євангелії воно трактується досить вибачливо: „Істинно кажу вам: все буде відпущене синам людським, гріхи та богохульства, скільки б вони не хулили“ (Мр. 3, 28). А також психічний стан,

сумнів, спричинений болем і горем. Це взагалі характерний для романтиків мотив діалогу з Богом (згадаймо хоча б А. Міцкевича й Ю. Словацького), бо ж вони „за мільйони кохали й страждали“, а

Уривок автографа Т. Шевченка
поеми „Кавказ“. 1845 р.

оті суперечки йшли від розпачу й болю, найчастіше — бунту.

Це також є наслідком пізнання правди, і бунт романтиків у цьому аспекті є влучним прикладом. Існують джерела і причини такого бунту, в нього є своя міра і шкала, як у Шевченка його виняткова автентичність і велич, яка виходить із того, що в душі його був справжній біль за мільйони страждаючих за „Євангеліє правди“. Дивлячись з такої перспективи, мимохітъ можна дійти висновку, що голос українського історіософа „не міститься“ в історії, адже, бунтуючи проти рабського поневолення, він ставить під сумнів існуючий світ та історичний розвиток, закликає оцих знедолених, зневірених і зганьблених „рабів німих“ „прокинутися“, „порвати кайдани“, тим самим стати на шлях „громадянського суспільства“.

Звертається поет і до Бога, просячи його, щоб „перестав мовчати“, „перестав ховати своє обличчя“, щоб „пробудився“ і допоміг своєму народу — „повернув волю“ або відповів:

Чи довго ще на сім світі
Катам панувати??⁸

Ще одна проблема пов'язується з пропонованими міркуваннями й процитованими фрагментами, особливо з „Кавказу“. Отже, читаючи ці слова, мимохітъ пригадується Одкровення євангеліста Івана з його картиною страждань, які очікують людство. Як відомо, у романтичній історіософії відношення до страждання не залишається без впливу на концепцію сенсу історії, на пророцтва і месіанські програми. У наведеному тексті (і в багатьох інших творах поета) воно ідентифікується із занепадом людства й людяністи, зганьбленням, поневоленням малих і слабих народів та загальнюю політичною апатією. На відміну від гегелівської філософії історії, яка намагається поєднати думку про неминучість страждання зі сенсом історії, бо ж у

⁷ Шевченко Т. Кавказ // Шевченко Т. Повне зібр. тв.: У 6 т.— Т. I.— С. 346.

⁸ Шевченко Т. Сон // Там само.— С. 269.

його розумінні саме падіння і страждання є запорукою філософської і культуротворчої активності (завдяки яким реалізується сенс національної історії), Шевченкові роздуми про сутність страждання невід'ємні від роздумів про суть існування, натомість основним питанням, яке виринає на перехресті цих взаємозалежностей, є наше ставлення до правди й до світу, до людського існування, якому загрожують неволя й страждання. Вони ж своєю чергою паралізують всякі спроби відносин між людьми, довколишнім світом, суспільством та різними формами його буття.

Цю пессимістичну картину українського історіософа підсилює думка, що страждання (як невід'ємна частина і наслідок людського занепаду) породжує явища суспільної дезінтеграції, деморалізації, несправедливості, зради правди та всяко-го зла й нещастя. Це незвичайно чітко, відважно, глибоко виражено в поемі „Сон“:

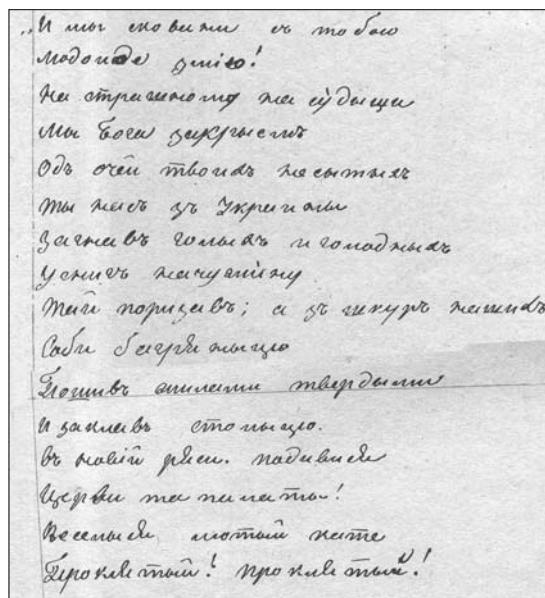
I ми сковані з тобою,
Людоїде, змію!
На Страшному на судищі
Ми Бога закриєм
Од очей твоїх неситих.
Ти нас з України
Загнав, голих і голодних,
У сніг на чужину
Ta й порізав; а з шкур наших
Собі багряницю
Пошив жилами твердими
I заклав столицю
В новій рясі. Подивися:
Церкви та палати!
Веселися, лютий кате,
Проклятий! проклятий!⁹

Ці гострі, навіть образливі рядки є спробою характеристики стану людської деградації і того, що сталося, що мусило статися і що насправді стається, якщо деспотизм, пиха й егоїзм не будуть присмирені. Супроти пригаданих тут порушень, провин і злочинів, заподіяних українському народові, отже, згідно з романтиком — людству, годі сподіватися на моральне отямлення панівних класів усякої масті фарисеїв, деспотів та на морально і політично законні методи правління їхніх режимів. Отож не випадково в роздумах Шевченка бачимо саме такий кут зору на тлумачення ролі Божого Провидіння в історії:

„...проблема Божого втручання в історію. Відомо, що роль Бога, творця і „режисера“ історії — це одне з основних питань історіософії, незалежно від того, яку остаточну відповідь вона даватиме“¹⁰.

Відповідь українського історіософа стоїть трохи окремо від поширених у християнстві міркувань, опертих на теодицю, тобто на таку філософсько-теологічну формулу, котра, лагодячи суперечності, шукає виправдання Бога як сотворителя світу, невід'ємним елементом якого є також різні форми зла й страждання. Але не можна не бачити достеменно християнської турботи поета про людину і світ, про їх злагоду, що наштовхує на думку, що Шевченко розуміє християнство як есхатологічне сподівання, спрямоване на правду і прийдешність як релігію надії та визволення. У такому контексті смисл історії явиться тут як формула пізнання

правди й проектування прийдешності. Ось чому у своїй картині майбутності Шевченко безкомпромісний і рішуче займає революційну позицію, розраховану на історичну перспективу, кінцевою метою якої є політичне й соціальне визволення,

Уривок автографа Т. Шевченка
поеми „Сон“. 1844 р.

назване деякими теоретиками „Божою силою спасіння“ (Вільфрід Гаррінгтон); натомість у поезії Кобзаря воно часто виступатиме як „спасіння“, інколи „вимріяна воля“ або „сонце правди“ і „час небесної кари“, найчастіше ж — як визволення з кайданів неволі й деспотизму:

Заворушилася пустиня.
Мов із тісної домовини
На той остатній страшний суд
Мертвці за правою встають.
То не вмерлі, не убиті,
Не суда просити!
Ні, то люди, живі люди,
В кайдані залиті¹¹.

Є щось гіпнотичне в цьому образі „мерців“, що жадають „правди“, що тягнуться „до своєї волі“, довго очікуваної, незалежної вже ні від царів та тиранив усякої масті, ні від інших „гендлярів волею“, і навіть від „світового руху“. Надходить час торжества правди, і це буде така правда і воля, яка здатна перетворити світ. З романтичного погляду, Шевченко таким чином досягнув „квінтесенції універсальності“, бо виявив не тільки розуміння неминучості революції, а й вказав на її характер, сферу дії та остаточну мету, а це, на переконання Фрідріха Шлегеля, свідчить про те, що поет сягнув найширших перспектив історії людства.

Це істотний елемент романтичної рефлексії, найпослідовнішим виразником якої був Шевченко, бо він ішов навіть далі, ніж, наприклад, Маціні, на думку якого, найпекучіша проблема — це проблема нової віри, що стане синтезом інтелекту, волі і любові. Він, зокрема, твердив, що людям

⁹ Шевченко Т. Сон // Шевченко Т. Повне зібр. тв.: У 6 т.— Т. I.— С. 276.

¹⁰ Swieżawski S. Zagadnienia historii filozofii...— Warszawa, 1966.— 898 s.

¹¹ Шевченко Т. Сон // Шевченко Т. Повне зібр. тв.: У 6 т.— Т. I.— С. 270.

бракує віри, не індивідуальної віри, покровительки мучеників, а віри спільної, громадської, матері перемоги; віри, що захоплює юрбу, віри у власну долю, у власну місію, у місію епохи, що осягає і потрясає, молиться і б'ється, прямує шляхами Бога і Людства з мечем народу в руці, з релігією народу в серці, з майбуттям народу в думках.

„Ідея революційної дії“, що вимальовується у наведених думках і зауваженнях,— це важлива передумова до розуміння історіософських концепцій Шевченка в категоріях справ національних і загальнолюдських, з не-двозначно політичним характером. Саме в цьому колі проблем романтичні філософи правди і волі трактували ідею дії як знаряддя. В іхніх уявленнях вона мала велику силу, під її натиском мали розвалитися ті структури, що тримали народ у стані неволі.

Але занадто того, вони розвалилися, треба на-самперед пізнати правду і влитися в плин історії, а щоб улітися в нього,

треба струснути зі себе політичну інерцію, соціальну й національну сплячку. Це єдиний спосіб не дозволити безкарно відняти в себе „людське ім'я“, не нидіти поза „суспільством громадян“ і не залишитися без участі у „колективній сувореності“.

Це істотні передумови філософії „Євангелія правди“ Тараса Шевченка. Вони пояснюють причини його бунту і боротьби проти зла. Як зазначає польський історик Марцелі Гандельсьман, що колись панувало над українським народом, часом не будучи українським ні за мовою, ні за вірою, ні з походження. З першої хвилини, з перших поезій Шевченка виригається, як і все у нього, могутня суспільно-класова ненависть проти гнобителів:

Там родилася, гарцювала
Козацька доля;
Там шляхтою, татарами
Засівала поле...
Поки не остило...¹²

Отже,— робить висновок М. Гандельсьман,— проти польської шляхти, що панує над українським народом, проти єреїв, які цей народ експлуатують, проти єзуїтів, представників релігійної нетерпимості та утиску звернено насамперед цю пристрасну ненависть. З бунту ж проти Польщі виникає ідеалізація тих, хто боровся проти Польщі. Змальовані з повною яскравістю та захопленням гайдамаки є героями (носіями) любові до своєї віри і месниками за кривду свого народу як соціальної верстви. В них живуть одважність, самопожертва задля ідеалу і самовіданість справі аж до мученицького кінця; чесноти народу, що успадковані безпосередньо від козаків. Ці чесноти найповніше виявлені у боротьбі з ляхами.

I не тільки з поляками. Польський історик оминає війни проти спустошливих набігів та варварства і сultansкої Туреччини, і кримських ханів, проти деспотизму й мілitarизму російських царів і австрійських цісарів, і особливо, що не можна обйтися мовчанням,— проти місцевих сервлістів, які ведуть власний народ пагубним і ганебним шляхом, про що вже мовилося і потребує узагальнювального висновку:

Оглухи, не чуточі;
Кайданами міняються,
Правдою торгується.
І господи зневажають,—
Людей запрягають
В тяжкі ярма. Орють лихо,
Лихом засівають,
А що вродить? побачите,
Які будуть жнива!
Схаменіться, недолюди,
Діти юродиві!
Подивітесь на рай тихий,
На свою крайну,
Полюбіте щирим серцем
Велику руїну,
Розкуйтесь, братайтесь,
У чужому kraю
Не шукайте, не питайтے
Того, що немає
І на небі, а не тілько
На чужому полі.
В своїй хаті своя й правда,
І сила, і воля!¹³

Цей різкий, інколи образливий тон твору вже у назві знаходить точно вказаного адресата: „І мертвим, і живим, і ненародженним землякам моїм в Україні і не в Україні мое дружнє посланіє“. Водночас він цілком відмінний од тих творів, де із захопленням оспіувались козацько-гайдамацькі герої, творилася своєрідна національна українська міфологія. Але і основною передумовою пізнання „правди предків“, а звідси й історіософського задуму Шевченка, є думка про довготривалі страждання народу, його боротьба за виживання та волю. І знову, звертаючись до „Історії Русів“, тобто показуючи, як у цих битвах виявилася єдність народу, поет не приховує також і його глибокої диференціації, що відображається у діях, поглядах, орієнтаціях і прагненнях, де відбувається переоцінка позицій, навіть і тих, які позначені тавром карі та прокляття, тобто братовбивчим кровопролиттям, про що так влучно писав автор „Історії Русів“: „Такі несамовиті внутрішні чвари і мотиви означають не тільки безпомічність (йдеться про політичну безпорадність козацької старшини.— С. К.), що веде до знищення власного народу невинного, який взагалі не брав участі у виступах своїх полковників, але також брак здорового глузду та й просто варварство“¹⁴.

Зрозуміти історію — це зрозуміти правду, це злагнути і її манівці та сенс чинних у суспільстві законів і механізмів. Тому зрозумілі в окремих випадках звернення поета до євангельської оповіді про зерно, яка інтригувала своїм приходом натяком, або коли на матеріалі української

Тарас Шевченко.
Сліпий (Невольник).
1843 р.

треба струснути зі себе політичну інерцію, соціальну й національну сплячку. Це єдиний спосіб не дозволити безкарно відняти в себе „людське ім'я“, не нидіти поза „суспільством громадян“ і не залишитися без участі у „колективній сувореності“.

Це істотні передумови філософії „Євангелія правди“ Тараса Шевченка. Вони пояснюють причини його бунту і боротьби проти зла. Як зазначає польський історик Марцелі Гандельсьман, що колись панувало над українським народом, часом не будучи українським ні за мовою, ні за вірою, ні з походження. З першої хвилини, з перших поезій Шевченка виригається, як і все у нього, могутня суспільно-класова ненависть проти гнобителів:

Там родилася, гарцювала
Козацька доля;
Там шляхтою, татарами
Засівала поле...
Поки не остило...¹²

Отже,— робить висновок М. Гандельсьман,— проти польської шляхти, що панує над українським народом, проти єреїв, які цей народ експлуатують, проти єзуїтів, представників релігійної нетерпимості та утиску звернено насамперед цю пристрасну ненависть. З бунту ж проти Польщі виникає ідеалізація тих, хто боровся проти Польщі. Змальовані з повною яскравістю та захопленням гайдамаки є героями (носіями) любові до своєї віри і месниками за кривду свого народу як соціальної верстви. В них живуть одважність, самопожертва задля ідеалу і самовіданість справі аж до мученицького кінця; чесноти народу, що успадковані безпосередньо від козаків. Ці чесноти найповніше виявлені у боротьбі з ляхами.

¹² Шевченко Т. Думи мої, думи мої... // Шевченко Т. Повне зібр. тв.: У 6 т.— Т. I.— С. 125.

¹³ Шевченко Т. І мертвим, і живим, і ненародженним землякам моїм в Україні і не в Україні мое дружнє посланіє... // Шевченко Т. Повне зібр. тв.: У 6 т.— Т. I.— С. 348—349.

¹⁴ Исторія Русов, или Малой Россіи.— Москва, 1846.— С. 160.

історії анонімний автор „Історії Русів“, а за ним і Шевченко, ніби підтверджують, що доля певного здорового зерна є інакшою, ніж доля тих, хто забуває родовід, уроки історії й відходить у ганьбі. Роздумуючи над причиною історичних трагедій, поет вказує на історичні умови, котрі призводили до них, і зокрема — на зневажання історичної пам'яті, що репрезентує у „Холодному яру“:

Не ховайте, не топчіте
Святого закона,
Не зовіте преподобним
Лютого Нерона.
Не славтеся царевою
Святою воїною.
Бо ви й самі не знаєте,
Що царики коять.
А кричите, що несете
І душу і шкуру
За отечество!.. Єй-богу,
Овча натура;
Дурний шию підставляє
І не знає за що!
Ta ще й Гонту зневажає,
Ледаче лedaщо!
„Гайдамаки не воини —
Розбойники, воры.
Пятно в нашей истории...“
Брешеш, людоморе!
За святую правду-волю
Розбойник не стане,
Не розкue закований
У вашi кайдани
Народ темний, не заріже
Лукавого сина,
Не розiб'є живе серце
За свою крайну.
Ви — розбойники неситi,
Голоднi ворони.
По якому правдивому,
Святому закону
I землею, всiм даною,
I сердешним людом
Торгуєте?...¹⁵

Коли одні, вихвалаючи царів, використовували ерихонські труби, Тарас Шевченко змальовує

останніх як винуватців „історичної Голгофи“ народу, гвалтівників правди і свободи, що зневахають закони Божі та закони природи. Як відомо, у цьому питанні романтичні засади особливо вразливі, оскільки, згідно з ними, життя без правди й волі — це життя без моралі, це повільний занепад, який призводить до розხвашення, суспільної інертності та політичної апатії. Через те у неспокої, в пошуках рішень Шевченко прагне синтезувати цінності, властиві як часам козаччини, так і новій добі, зокрема пов'язані з американським республіканським устроєм, який гасла свободи та рівності трактує як фундамент для сучасної країни.

Можна припускати, що поет вважав ідеалізований козацький республіканізм співзвучним американському — перший і другий формувалися у вогні національно-визвольних війн. Звідси, до речі, а також із концепції романтичного історизму й постає апологетичне ставлення до геройчної боротьби в минулому, зокрема — до традицій культу козаччини і гайдамаків, які були вмонтовані в літературний ідеал романтиків. Отже, вони ставали історичним і моральним міфом, що відновлює поетизовану „правду історії“, показує її близьку „сонця правди“ й виступає кристалізуючим центром історіософських концепцій Шевченка. Традиції і система християнської моралі ще більше підтверджувались і облагороджували словом, кожен добрий християнин був чи повинен бути хорошим поетом, здатним витерпіти мученицьку смерть не лише за віру, а й за націю.

Ця точка зору й відображає зміст та шлях розв'язання основної проблеми романтиків — поет і народ. А звідси живиться снага до пророкування українським поетом приходу „апостола правди і науки“, віра в те, що правда історична та художня є цінностями вічно живими, тому вони й визначають порядок речей і світу. Отже, пророчі слова поета випливають як з турботи про правду, із занепокоєності з приводу безперервної наруги над нею, зневажання її і знущання з неї, так і з переважання у визвольній силі правди, її великій дієвій та історичній силі. Звідси випливає, що правда для поета — найбільша святыня.

Стефан КОЗАК

¹⁵ Шевченко Т. Холодний яр // Шевченко Т. Повне зібр. тв.: У 6 т.— Т. I.— С. 356—357.

В ШЕВЧЕНКОВОГО РОДУ: БОРИС ЯБЛОНСЬКИЙ — ПРАВНУК ВНУЧАТОГО ПЛЕМІННИКА ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Нещодавно минуло 100 років від того, як внучатий племінник Кобзаря Григорій Шевченко (1868—1941) своїм коштом видав близько 160 знятих ним упродовж багатьох років унікальних фотографій-листівок під назвою „Види й типи України“. Деякі з таких листівок уміщені у книжці „В сім'ї вольній, новій“¹, зберігаються в експозиціях Національного музею Тараса Шевченка в Києві, музеїв, бібліотек та приватних колекцій інших міст України й зарубіжжя. Нині фотографії Григорія Шевченка можуть сприйматися як своєрідне, модернізоване технічними можливостями кінця XIX — початку ХХ ст. продовження ідеї мальовничої України ще самого Т. Шевченка та всього Шевченкового роду. Власне, йдеться про збереження й увічнення унікальних, геосоціоіндивідуалізованих горизонтів і ландшафтів України в можливій глибині її історичного часо-простору та наочної достовірності. І в цьому контексті не можна не враховувати даних ХХ—ХХІ ст., не висвітлених ще гілок Шевченкового родоводу, пов'язаних із цим фактів життя самого Тараса Шевченка, які у різних джерелах представлені не завжди точно.

Приміром, на с. 312 згадуваного Шевченкового ювілейного видання 1984 р. наведено сумнівні дати фотографування поета, а саме: „На авантитулі: Тарас Шевченко. Фото кінця 1860-го або початку 1861 року (фотограф невідомий)“. В архіві автора цієї статті зберігається листівка видавництва „Мистецтво“ з тотожним фотозображенням. Напис на звороті: „Т. Г. Шевченко. Foto 1859 р. м. Київ... Тираж 200 000 прим. Ціна 1 коп.“ На нашу думку, це один із фотопортретів поета, які зробив художник-фотограф Іван Гудовський (?—1859), про що йдеться в книжці О. Кониського „Тарас Шевченко — Грушівський: Хроніка його життя“, статті В. Кульової „Неканонізований Кобзар“ та в інших публікаціях. Різниця фотографій може бути зумовлена фактом суто технічного їх тиражування (у фотомайстернях, ательє, приватно) за рік чи більше до того вже зробленого І. Гудовським і в подальшому збереженого для копіювань фотозображення поета. Поступово все зазначене може персоналізовуватися новими мальовничими/образотворчими, фотографічними, літературними, музичними фактами, сюжетами та асоціаціями стосовно родичів і нащадків поета, в історичній ретро- і перспективі його розмаїтого

оточення та численних в Україні та у світі шанувальників українського Пророка.

Прямо чи опосередковано це стосується також біографічних даних внучатого племінника Тараса Шевченка — Григорія Петровича Шевченка, його правнука Бориса Васильовича Яблонського (*12. 07. 1936) та родини останнього (з походження його батько білорус). До її складу входять його дочка — від моєї двоюрідної сестри Жанни Михайлівни Галушко (після одруження Яблонської) —

Євгенія Борисівна Яблонська (*13. 01. 1964) та онук Олег Ігорович Бібік (*21. 04. 1985). Цілком зрозуміло, що будь-кому одноосібно з родичів, фахівців чи шукачів було б не під силу ґрунтовно дослідити пов'язані з ними гілки Шевченкового роду та фактологію — навіть з використанням Інтернет-ресурсу. Тому варто оприлюднювати будь-яку інформацію, що, на перший погляд, може виглядати і як гіпотеза. Проте певне документальне підтвердження пропонованої нами інформації надають нам дружина Бориса Васильовича Жанна Михайлівна Яблонська (*19. 08. 1942) і його двоюрідна сестра Ірина Борисівна Шевченко (Зеленко). Крім зазначеного, враховано й інші дані,— зокрема, в статті С. Коваленко „Родовід Григорія Петровича Шевченка“ в одному з наукових видань Корсунь-Шевченківського

державного історико-культурного заповідника.

Скажімо, лише вузькому колу фахівців відомо, що Борис Яблонський (кандидат технічних наук, 1974) — художньо обдарована людина, про що свідчить його відзнака на Всесоюзному конкурсі молодих архітекторів (1962, II ступінь). Він успішно зреалізував також свої творчі потенції у доволі віддаленій від мистецької діяльності сфері — як старший науковий співробітник Інституту електrozварювання ім. Є. О. Патона НАН України. У своєму вітальному листі з нагоди 70-річного ювілею Бориса Яблонського директор Інституту, президент НАН України академік Б. Патон зазначав: „Засвідчуємо високу повагу та приносимо велику подяку за багаторічну плідну творчу працю в нашому колективі... З тих пір, як Ви прийшли в Інститут і з головою поринули в науково-виробничу діяльність, показавши неабиякі здібності дослідника, що засвоїв Патонівські принципи: кожну наукову розробку — обов'язково доводити до виробництва з високою рентабельністю... Практично всі Ваші наукові розробки, виконані у наукових

Борис Яблонський. 2012 р.

¹ В сім'ї вольній, новій. Шевченківський збірник.— К., 1984.— С. 312.

відділах і НКДБ були пionерськими, оригінальними та знайшли своє гідне місце в зварювальному виробництві... Широка географія впроваджень — різні куточки України та всього Радянського Союзу: космодром Байконур, Москва, Ташкент, Волгодонськ, Ленінград та багато інших. Знають Вас, Борисе Васильовичу, також мостобудівники Туреччини. На всіх ділянках своєї діяльності Ви були принциповим, компетентним та справедливим у відношеннях з колегами по роботі... Ваш життєвий шлях завжди характеризувався постійним творчим пошуком не тільки у зварювальному виробництві, але й в широкому природознавчому аспекті людського буття, соціального становища, турбота про тварин, навколошнє середовище, а на ниві рибальства — Вам можна по-хорошому поздорити..."

Спілкуючись з Борисом Васильовичем особисто та сім'ями протягом 50 років, можу підтвердити, що і в цій сфері Шевченків родич, а мій — зять, також виявляв свій мистецький хист і архітектурну точність у відтворенні багатьох варіантів схем та ілюстрацій до своєї складної дисертації „Прочисть спирально-многослойного циліндра с начальными напряжениями“ (1974 р. йому було присуджено науковий ступінь кандидата технічних наук), які ми обговорювали під час її підготовки до захисту. Та й не лише у цьому. Нині він захопився мистецтвом фотографії, фахового художнього різьблення (власноруч виготовивши екслібрис-печатку — пригадаймо кришталеву екслібрис-печатку зі своїми ініціалами, виготовлену для себе Тарасом Шевченком!), малювання (збереглися писані ним з натури етюди на Дніпрі), складання різних технічних пристрій (сам збудував невелику річкову яхту — є її фотозображення). Його художні фотороботи (особливо у вишуканому кольоровому відтворенні флори і фауни України, фотопортретів) неодноразово публікувалися у різних журналах та виданнях. Сам Борис Яблонський не надавав цьому якогось особливого значення — для нього це було чимось самим собою зрозумілим і не вартим уваги. Але ж і трохи хвилювався, чекаючи появи своїх фоторобіт у черговому номері того чи іншого журналу (приміром, різні світлини доньки Євгенії в журналах „Огонек“, „Фото“). Та лише в ретроспективі часу починаєш усвідомлювати притаманний йому та його двоюрідній сестрі Ірині Шевченко-Зеленко повсякчас актуальний родовий художній талан, що ніколи не давав і досі не дає їм спокою. Мабуть, не випадково доля звела їх уперше в Москві, у Вищому державному інституті культури, коли Борис навчався на операторсько-

му, а Ірина — на акторському факультеті, а Борис мріяв знімати її у своїх фільмах.

До слова, порівнюючи його обличчя з авто- і фотопортретами Кобзаря та спогадами друзів про незабутнє обличчя поета, мимоволі вловлюється деякі схожі риси: поважний, проникливий погляд і блиск очей, дуже вразливий до сприйняття натури. Різко й характерно окрілені ніздри, що свідчать про справді вибуховий характер та захватистість їхнього володаря. Постійне бажання захопливо співати фрагменти популярних оперних арій, народних пісень, супроводжуючи їх виразними танцювальними рухами й притоптуванням. Це і не дивно. Як пригадує його сестра Ірина Шевченко (Зеленко), — мати Бориса Євгенія (Івга) Григорівна Шевченко, володарка глибоковиразного драматичного сопрано, навчалася на вокальному факультеті Київської консерваторії приблизно у 1934—1936 рр., мала постійну концертну практику співачки, але була відрахована у зв'язку з арештом і розстрілом її чоловіка — Василя Яблонського, за наклепницьким присудом радянського Військового трибуналу як ворога народу (обидва посмертно реабілітовані без зазначення причин смерті лише 1958 р.). Нагадаємо, що Григорія Петровича також

Григорій Шевченко з ріднею.
Борис Яблонський на руках у тітки Тамари. 1936 р.

було заарештовано фашистами у с. Вільшанах Звенигородського повіту Черкаської обл. 1941 р. за співпрацю з радянськими партизанами. Під час супроводу його німцями на розстріл він кинувся у колодязь, щоб загинути не від рук ненависних окупантів.

Борис ДЕМЕНКО

